

TARTU ÜLIKOOL
EESTI JA ÜLDKEELETEADUSE INSTITUUT
Eesti keele (võõrkeelena) osakond

Marina Pärnpuu

EESTI KEELE VÕRDLUSED EESTI JA VENE KOOLIÕPILASTE
KEELETEADMISTES

Magistritöö

Juhendaja Sirje Rammo

TARTU 2014

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. VÕRDLUSED EESTI KEELES	5
1.1. VÕRDLUS KÕNEKÄÄNDUDE / FRASEOLOGISMIDE LIIGINA	5
1.2. VÕRDLUSTE LIIGITAMISE VÕIMALUSED	9
1.3. VÕRDLUSTE KOMPONENDID	13
1.4. VÕRDLUSTE TÄHENDUS	16
2. VÕRDLUSED INGLISE JA VENE KEELES	19
2.1. INGLISE KEELE VÕRDLUSTE VORM JA STRUKTUUR.....	19
2.1.1. Inglise keele võrdluste semantilised iseärasused	21
2.1.2. Inimese füüsilised omadused.....	22
2.2. VENE KEELE VÕRDLUSTE OMADUSED	25
2.2.1. Võrdluse väljendamise võimalused vene keeles.....	25
2.2.2. Struktuur.....	27
2.2.3. Inimese iseloom ja muud omadused vene keele võrdlustes	30
3. VÕRDLUSTE TUNDMIST KÄSITLEVATE KÜSITLUSTE ANALÜÜS	32
3.1. KASUTATAVA MATERJALI KIRJELDUS	32
3.2. EESTI KEELT EMAKEELENA KÕNELEJATE KEELETEADMISTE ANALÜÜS	35
3.3. VENE KEELT EMAKEELENA KÕNELEJATE KEELETEADMISTE ANALÜÜS	44
3.4. KÜSITLUSTE KOKKUVÕTE.....	53
4. KOKKUVÕTE	55
5. SUMMARY	57
6. KIRJANDUS	58
7. KAUDVIITED.....	60
8. MATERJALI ALLIKAD JA LÜHENDID	61
9. LISAD	62
Lisa 1. Inimest iseloomustavad võrdlused	62
Lisa 2. Küsitluse näidisleht vene koolis.....	68
Lisa 3. Küsitluse näidisleht eesti koolis.....	69
Lisa 4. 2011.aasta küsitluse näidisleht.....	70
Lisa 5. Käesoleva aasta küsitluse esimene ülesande näidisleht	71

Sissejuhatus

Käesolev töö käsitleb kõnekäändude hulka kuuluvaid võrdlusi võrdlussidesõnaga *kui* või *nagu*. Võrdluste näol on tegemist väljenditega, milles kõrvutatakse kaht nähtust läbi ühise omaduse. Võrdlused rikastavad keelt, väljendades mõtteid või hoiakuid lühidalt ja hinnanguliselt.

Töö eesmärgiks on anda ülevaade võrdlustest eesti keeles, käsitledes kõnekäändude alaliike, võrdluste liigitamisvõimalusi, komponente ja tähendust. Aluseks on võetud Ingrid Sarve, Katre Õimu ja Anneli Barani uurimused.

Töö koosneb sissejuhatusest, kolmest peatükist, kokkuvõttest, kahest resümeest, kasutatud kirjanduse loetelust ja lisadest.

Esimeses peatükis on vaatluse all võrdlus kõnekäändude või fraseologismide liigina, mille aluseks on Anneli Barani uurimustöös esitatud klassifikatsioon. Samuti keskendutakse võrdluste liigitamise võimalustele ja süntaktilisele struktuurile. Eraldi peatükk on pühendatud võrdluste tähendustele, mis analüüsib võrdlust läbi lauseliikmete (alus ehk grammatiline subjekt, öeldis ehk grammatiline predikaat, sihitis ehk grammatiline subjekt, öeldistäide ehk predikatiiv, määrus ehk adverbiaal ja täiend ehk atribuut).

Teises peatükis on vaatluse all võrdluste struktuuritüübid ja tähendus inglise ja vene keeles, toetudes peamiselt Rosamund Mooni ja V. M. Ogoltsevi materjalile. Mõlemad autorid on vastavates keeltes eristanud mitu võrdluste struktuuritüüpi. Võrdluste tähenduse käsitus lähtub inimese füüsiliste omaduste kirjeldamisest.

Kolmandas peatükis on autori poolt läbi viidud uurimuse tutvustus ja tulemuste analüüs. Eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas tunnevad eesti võrdlusi eesti keelt emakeelena ja vene keelt emakeelena kõnelevad õpilased. Peale selle pidas autor oluliseks välja selgitada, kas ja mil määral kasutavad tänapäeva noored võrdlusi oma kõnekeeles või kirjalikus tekstis.

Kolm aastat tagasi viis käesoleva töö autor läbi küsitluse, millele vastas 54 abiturienti, kellest 28 olid vene keelt emakeelena kõnelejat ning 26 eesti keelt emakeelena kõnelevat õpilast. Küsitlus koosnes viiest küsimusest ja ühest ülesandest, mis sisaldas 15 inimest iseloomustavat võrdlust ja olid välja valitud A. Õimu

„Fraseoloogiasõnaraamatust“, „Eesti keele seletavast sõnaraamatust,“ ja Andrus Saareste „Mõistelisest sõnaraamatust.“

Käesoleval aastal esitas autor kahele grupile viis keeleoskuse ja võrdluste tundmisega seotud küsimust ning palus lahendada kaks ülesannet. Mõlemad ülesanded koosnesid 15 inimest iseloomustavast võrdlusest ning olid pärit samadest allikatest, mis 2011.aasta küsitluses olevad võrdlused (Õim „Fraseoloogiasõnaraamat,“ „Eesti keele seletav sõnaraamat,“ ja Andrus Saareste „Mõisteline sõnaraamat“). Lisaks nendele kasutas autor Sirje Rammo „Eesti keele sõnavara- ja semantikaharjutusi.“ Kokku täitis küsimustikku 45 eesti keelt emakeelena kõnelejat ning samapalju vene keelt emakeelena kõnelejat. Tegemist oli seekord 11.klassi õpilastega.

Tulemused on esitatud tabelitena, mis on analüüsitud, võrreldud ja kirjeldatud töö viimases peatükis.

Kokkuvõttes on esitatud tehtud töö tulemused ja autori järeldused.

1. Võrdlused eesti keeles

Esimesed ülestähendused eesti kõnekäändude ja vanasõnade kohta pärinevad aastast 1587, mil pandi kirja kaks esimest vanasõna. Nende publitseerimisega aga alustati 17. sajandil grammatikaõpikutes ja reisimärkmetes. Varasemad tähelepanekud näitavad, et eestlaste keeles on kõnekäände palju ja neid kasutatakse tihti. Kõnekäände on algselt nimetatud rahvatarkuseks, vanahõbedaks, kõnekeele õiteks, vanatarkuseks jne. (Sarv 1960: 4)

Kõnekäände ja vanasõnu käsitleti teaduslikus kirjanduses kuni 1954. aastani koos. Hiljem on Eduard Laugaste oma uurimuses defineerinud mõisteid eraldi ja toonud esile ka nende erinevuse: „Kõnekäänd annab aga lühidalt, piltlikult, poetilises vormis mingi olukorra, nähtuse, eseme või omaduse iseloomustuse, erineb vanasõnast selle poolest, et teda pole võimalik mõista lahus kontekstist, ei moodusta iseseisvat žanri.“ Laugaste sõnul iseloomustab kõnekäänd konkreetseid sündmusi. (Laugaste 1955, viidatud Sarve 1960 järgi)

Edaspidi tuleb põgusalt juttu kõnekäändude liigitamisvõimalustest Ingrid Sarve ja Anneli Barani käsitluste põhjal.

1.1. Võrdlus kõnekäändude / fraseologismide liigina

Eesti keeles kuuluvad võrdlused kõnekäändude hulka, moodustades selle arvukama alaliigi (Õim 2003: 20).

Varem on kõnekäände püüdnud liigitada I. Sarv (1955:5- 44), võttes aluseks nende iseloomu ja funktsiooni. Ta on eristanud järgmised kõnekäändude liigid:

1) **Rahvapärane võrdlus**

Päristähenduse ja analoogia kaudu kõrvutatud kakslige. Loob piltlike kujutusi, taotledes emotsionaalsust ja tundelisust: *ilus kui rosin solgiämbri; kahvatu nagu surnu; siristab kui lõoke;*

2) **Kõnekäänd kitsamas mõttes**

Liik kõnekäände, milles mõte edastatakse piltliku mõistatuse kaudu: *ei heida ta risti ette* (ta on ka halbadeks tegudeks valmis);

3) **Kordused ja sünonüümlised ning antonüümlised sõnapaarid**

Mulje intensiivistamine läbi olulise esile tõstmise, kinnitamise ja rõhutamise. Kordust võib edasi anda ka sisuliselt, sünonüümide ja antonüümide kaudu: *tuleb mis tuleb, kihin- kahin, võta või jäta*;

4) **Atributiivsed sõnapaarid**

Kahesõnalised sõnapaarid, kus atribuut esineb enamikel juhtudel ülekantud tähenduses. Figureerivad kindlaks kujunenud atribuutide ja põhisõnade kombinatsioonid: *soolane hind, hirmus ilus, kõva raha*;

5) **Retooriline küsimus ja hüüatus**

Retoorilisele küsimusele ei oodata vastust või sellele vastab tavaliselt küsija ise. Nende peamiseks funktsiooniks on huvi äratamine või rõhuasetus olulistele mõttekäikudele:

Kas me sellist Eestit tahtsime? Hüüatusi kasutatakse enamasti suulises kõnes, reageerides peamiselt imestusele. Viimane võib olla aga erineva varjundiga:

Vaata imet! Sõida põrgu! Maast lahti!

6) **Igandlike tõekspidamistega seotud kõnekäänud**

Kõnekäändude taustaks on tihti olustik, uskumused või kombed, mida nad peegeldavad. Ühiskonnaelu arenguga võib olustik olla muutunud, kuid kõnekäänd ei ole kõnepruugist kadunud. Nt kellegi kohta, keda ootab ees karistus, öeldakse *vitsad soolas*. Väljendi taga on olnud karistus ihunuhtluse näol, mida tänapäeval enam ei ole. Teine näide: *kops ajab üle maksa*, mida kasutatakse viha puhul, kuid selle päritolu enamik kasutajatest ei tea. Kõnekäänd läheb tagasi aega, mil usuti, et just maksast pärinevad halvad ja alaväärtuslikud tunded.

7) **Koomiline karakteristik**

Vormilt lähedased vanasõnale, kuid sisult ei ole õpetlikud. Kasutatakse teiste üle ironiseerimiseks või kellegi löbustamiseks:

kukulind ja kägu,

need on ühte nägu

I. Sarv lisab, et eraldi rühmi moodustaksid veel rahvapärased metafoorid, eufemismid ja sõimusõnad, kuid neid ei ole ta eraldi käsitletud. (Sarv 1955: 3)

Eufemism on mingis kontekstis või situatsioonis kasutatav mahendav sõna või väljend (*jäädavalt lahkuma* st *surema*). Sõimusõna on aga halvustava tähendusega sõimamisel esinev sõna (*lurjus, mölakas*). (EKSS 2009)

Erinevalt I. Sarvest on A. Baran võtnud fraseologismide liigitamise aluseks süntaktilis - stilistilise tasandi. Soome keele fraaside süstematiseerimine on näidanud, et süntaktilis - stilistilisel tasandil fraaside analüüs võimaldab võtta arvesse ka väljendite morfoloogilisi jooni. Fraaside struktuurierinevused võivad kuuluda nii süntaksi kui ka morfoloogia alale. Soome ja eesti keele läheduse tõttu saab analoogilist liigitust kohandada ka eesti keelele. (Baran 1999: 40)

Fraasi kui üldist mõistet defineerib A. Baran kui sõnaühendit, mis koosneb minimaalselt kahest sõnast, sobib „lausesse iseseisvusetu elemendina“ ja omab kindlat tähendust. Fraseologismid erinevad tema arvates tavalistest sõnaühenditest terviktähenduse ja kasutamisseose poolest, kuid see ei kehti kogu fraseoloogia kohta tervikuna. (Baran 1999: 40)

Fraasitüüpide eristamisel on aluseks rida kriteeriume, milleks on süntaktiline kontekst ja struktuur, stiilivahendid ning süntaktilise struktuuriga seotud morfoloogiline tasand. Selle põhjal eristab A. Baran fraaside kaht põhitüüpi: *lausesiseseid fraase* ja *iseseisvaid fraaslauseid*. (Baran 1999: 41)

Käesoleva töö autor käsitleb vaid lausesiseseid fraase, sest sellesse rühma on A. Baran paigutanud ka võrdlused. Välja jäävad lausesiseste fraaside hulka kuuluvad intensiivistavad lausetarindid (nt *nii loll, et isegi päike ei paista peale*), sest eesmärgiks on vaadelda fraasitüüpide jaotust kitsamas mõttes.

A. Baran käsitluse põhjal kuuluvad lauses sisalduvate fraaside hulka:

1) **Atribuudifraasid**

Lihtsamad väljendid, mis koosnevad minimaalselt kahest sõnast ja sisaldavad kahte tüüpi komponente - atribuuti ehk täiendit ja põhisõna. Põhisõna juurde kuuluvaid täiendeid võib olla mitu. Atribuut võib esineda omadussõnana või nimisõnana omastavas käändes (liitsõna täiendosa). Vastavalt sellele nimetatakse neid adjektiivatribuudifraasideks (*viies ratas, igavene rist*) ja genitiivatribuutideks (*koeraelu, kirstunael*). (Baran 1999: 41)

2) Parataksifraasid

Minifraasid, mille liikmete vahel on rinnastav seos. Sidesõnaks on tavaliselt *ja*-sidesõna. Rinnastada võib nii kaht sama sõna, mida nimetatakse sõnakorduseks (*hoop hoobi järel, aasta-aastalt*), kui ka vastandtäheendusega sõnu ehk antonüüme (*öö ja päev, taevas ja põrgu*). Samuti võivad olla rinnastatud ka sünonüümid või peaaegu sünonüümid (*maad ja metsad, riidlema ja taplema*). (Baran 1999: 43)

3) Verbifraasid

Suur rühm väljendeid, mille põhikomponendiks on tegusõna. Viimasega koos moodustab fraasi nimisõna, mis esineb täiendi funktsioonis. Verbifraasi iseloomustab kujundlikkus. (Baran 1999: 45)

Iseloomulik on struktuuri mitmekesisus:

- substantiiv + verb: *näpud sügelevad, vunts liigub, omad vitsad peksavad* (Baran 1999: 49).
- verb + substantiivne objekt: *kätt andma, susse püsti lööma, suud kinni panema* (Baran 1999: 54).
- (on +) substantiivne objekt + partitsiip: *päevi näinud, koera käest leiva ära võtnud* (Baran 1999: 56).

4) Adverbifraasid

Fraaside põhjaks on peamiselt mäarsõna, mille laienditeks võivad olla adverb, kaassõnafraas, kõrvallause või nimisõna käändvorm: *kuiva suuga, omast käest, paljakäsi, lapsekingades, naljaviluks*. (Baran 1999: 57- 58)

5) Nominatiivfraasid

Piltlikud väljendid, mis osutavad objekti omadustele või selle seisukorrale: *süda saapasääres, kits kotis, kuri karjas* (Baran 1999: 59).

6) Võrdlused

Võrdlustena käsitletakse laiemas mõttes erinevaid väljendeid, mis iseloomustavad peamiselt inimest ning mille tunnuseks on komparatiivkonjuktsioon *kui* või *nagu*: *lahja kui vesi; pime nagu sügisene öö* (Baran 1999: 61).

1.2. Võrdluste liigitamise võimalused

Võrdluste liigitamise võimalusi on mitmeid. Liigitada saab neid nii komponentide (võrdlusalus, võrreldav ja võrdlusobjekt), kui ka tunnuste kaudu, võrreldes abstraktseid ja konkreetseid mõisteid.

I. Sarv (1960: 8-50) liigitab võrdlusi ülesehituse alusel. Võrdlussõna on sageli alaliikide nimeks:

Otsesed võrdlused

1) *kui* või *nagu* sidesõnaga võrdlused

Suurema kasutusega liik. Erilist vahet sidesõnade vahel ei tehta. Tihti valib kõneleja omale meelepärasema või sõltub valik kohalikest traditsioonidest. Olulist rolli võib mõnikord mängida ka alliteratsioon – sama alguskonsonandi kordus kahes või enamas sõnas (EKSS 2009): *kartma kui katku; loll nagu lauajalg*;

2) *väärt-* võrdlused

Ebaproduktiivne rühm. Väljendusvõtete valik ja kontekst on mitmekesine. Iseloomulik on kahekordse eituse kasutamine: *ei ole mitte suurt varvastki väärt, pole poolt krossigi väärt*;

3) *kas või-* võrdlused

Antud võrdlustes puudub tihti võrreldav: *vaata või ilma söömata* ning seetõttu on väljendusviis nipsisõnaline. Nii *kas* kui ka *või* võivad esineda eraldi, kui puuduv on alati juurde mõeldav: *seda kas määri leiva peale; loe või raamatut*. Näiteid, kus nad esinevad koos: *lähen kas või kápuli maas, häbene kas või silmad peast, valmis kas või nahast välja pugema*;

4) *mis-* võrdlus

Suhteliselt vähe kasutatav võrdluste rühm. Võrdlussõna järel võib esineda pikem fraas: *söön kõike, mis hamba all ei karju; tuiskab mis kole; läks mis laulis*

5) *et-* võrdlus

Võrreldav on pealauses ja tavaliselt nipsisõnaline ning lühike. Sidesõna *et* esineb tihti rõhutavate sõnadega, millest enimkasutatav on *nii*: *söüb nii, et küll ei ole; norskab nii, et seinad värisevad; nii laisk, et ei viitsi kõrvugi kanda*. Esitatud näited on kasutuses ka ilma rõhusõnata: *norskab, et seinad värisevad*.

6) Komparatsiooniga võrdlus

Võrdluste erikuju, kus võrreldav esitatakse astme võrra paremana või halvemana, kõrvutatuna sellega, millega võrreldakse. Komparatsiooniga võrdluste seas eristatakse mitu omaette rühma:

- keskvõrre + kui (kut): *mul on rohkem hirm kui karvu peas; rumalam veel kui rublane põrsas;*
- kui (keskvõrre puudub, asendatud sõnadega: *niipalju, niisama palju, niisama vähe* jne): *teab sellest niisama palju nagu kass lusikast; teab sellest niisama vähe kui põrsas pannkoogist;*
- eitav komparatsiooniga võrdlus: *see mees pole parem kui jala nuustikas;*
- võrdleva sidesõnata komparatsiooniga võrdlus: Rõu *Ei saa silmä zusata, viil vähämb suuho panda;*
- vanasõnalised võrdlused: *muna targem kui kana; koer jätab enne kondi järele kui sina oma jonnii;*

7) **ehk-** ja **või-** (**vai-**) võrdlus

Võrdluse komponendid on rinnastatud või teineteisele vastandatud: *mis mul sust või sul must; sinu vanne ehk mustlase palve; räägi sinuga ehk seinaga.*

Keeleteadlased on seisukohal, et antud rühma kuuluvad sidesõnad ei oma võrreldavat funktsiooni.

Kaudsed võrdlused

Kaudseid võrdlusi võib pidada otseste võrdluste lühendatud kujuks, mille tekke üheks eelduseks on hüperbool. Hüperbool on poeetiline liialdus, mil suurendatakse kirjeldatava asja või nähtuse mingit omadust: *tuhat sülda turja laia, sada sülda sarved pikad* (EKSS 2009).

1) **ka-** (**kah-**) võrdlused

Funktsiooniks on teatud sõnade rõhutamine väljendis: *ta ei püsi pudelis kah; sest ei saa hobune ka aru; varas ei lähe ka varju alt välja;*

2) **ki-** (**gi-**) võrdlused

Olenevalt sellest, mida tahetakse väljendis esile tõsta või rõhutada, võib liide liituda nimisõnaga, tegusõnaga ja teiste sõnaliikidega: *nii nüri, et ei lõika haput piimagi; suur*

püha, et rohigi ei kasva; ei tee kõverat kõrtki. Antud rühma väljendites esineb eesti keeles vähekasutatav kahekordne eitus, mida moodustatakse sõna mitte abil: ei sinna aita mitte vene keelgi;

3) **Lendsõnalised** võrdlused

Lendsõnaks nimetatakse laialdase kasutusega tabavat väljendit, mis võib pärineda kirjandusteosest või kuulsalt isikult (EKSS 2009). Lendsõnaliste võrdluste puhul on oluline selle päritolu. Juhul kui võrdlus on pärit tuntud rahvajutust, teavad ja kasutavad seda paljud: *Egiptuse nuhtlus; Kolgata teekond.*

Laiendatud võrdlused

Laiendatud võivad olla nii otsesed kui ka kaudsed võrdlused ning seda rõhutamise, võrdluste liitmiste, selgituste lisamise, väljendi üksikute osade tihendamise kaudu.

1) **Püsiva sõnapaariga** võrdlused

Püsivad sõnapaarid esinevad peamiselt *kui* ja *nagu* sidesõna sisaldavates võrdlustes: *otsas kui luu ja nahk; segamini nagu pudru ja kapsad.*

Sõnapaare on võrdlustes mitmeid:

- püsivad sõnapaarid: *öö ja päev*
- püsivad sõnapaarid, mis esinevad rahvapäraste võrdluste võrreldavas: *pikk ja peenike, lühike ja lai*
- ebapüsivad või varieeruvad sõnapaarid võrreldavas: *lai ja paks, kerge ja kõrge*

2) **Loetelu sisaldavad** võrdlused

Loetelu sisaldavaid võrdlusi kasutatakse tavaliselt inimese välimuse iseloomustamisel, loetledes kehaosi peast jalgadeni: *suu kui solgiauk, nina kui hapukurk, silmad kui tõllarattad, kõrvad kui kapsalehed, käed kui piitsavarred, jalad kui õlekõrred, kõht kui pudrupada, ise kui küsimusmärk;*

3) **Parallelismi sisaldavad** võrdlused: *seal seelik seljas, põrsal põll ees, tallel tanu peas; targem kui Taara ja kangem kui Kalev;*

4) **Kvantiteedisõnaga** võrdlused: *küünrapikkune mees;*

5) **Tüvekordusega** võrdlused: *justkui joomata joonud;*

6) **Antiteesi sisaldavad** võrdlused

Mänglevad võrdlused, kus toimub vastandus inimese füüsilise ja vaimse olemuse vahel: *pealt kui õun, seest kui sibul; ilus kui ingel, nina peas kui kringel;*

7) **Selgitusega** võrdlus

Selgituse lisamine võrdlusele on üks selle laiendamise võtteid. Selgitus võib asetseda nii väljendi ees, kui ka selle taga või üldse ära jääda. Viimasel juhul aga eeldatakse, et selgitus on teada: *just kui mädamuna: kui külge puudutad, siis haiseb.*

I. Sarv on seisukohal, et peale eespool toodud rühmade, on olemas veel muud võrdluste moodustamise võimalused. Võrdlusi võib moodustada ka oleva käände ning sõnade *viisil, kombel* jt abil, kuid oleva käändega esitatud võrdlused ei ole eesti keele kõnekäändudele omased. Sõnade *viisil, kombel, moodi* jt abil moodustatud võrdlused põhinevad Kesk - Eesti rahvakeele traditsioonil ja olid kasutusel vaid Kreutzwaldi teostes. Nendel põhjustel pole I. Sarv loonud selliste kõnekäändude jaoks eraldi rühma. (Sarv 1960: 7)

Katre Õim (1997) on seisukohal, et võrdluste alla kuulub väiksem arv väljendeid, mis moodustavad järgmised rühmad:

1) **Väljendid, mis sisaldavad võrdlussidesõnu kui või nagu:** *ilus kui roos; priske kui siga;*

2) **Samasuvõrdluslikud sõnaühendid** (esialgne võrdlus on tänapäeval lühenenud kujul): *tikkisirge, tulihapu, põrgupalav, seaõnn, tulisoolane;*

3) **Sõnade viisi või kombel abil moodustatud väljendid:** *koera kombel, härja kombel, vana viisi, lolli viisi;*

4) **Komparatsiooniga võrdlused v.a sama kui - sisulised väljendid:** *vaesem kui vaene, targem kui tark; lollim kui siga;*

5) **Laiendatud võrdlused, v.a kvantiteedisõnaga väljendid:** *kätt kui mända, suud kui sulavõid;*

Sõnaühenditega *kas või, muud kui, isegi mitte, nii mis, ainult, peaaegu, nii et, isegi mitte* jt liialdusi edasi andvad kõnendid:

- *kas või-* väljendid: *kas või maa alla vajuma, kas või veri põlvini;*
- Väljendid, milles esineb või on juurde mõeldav *nii et: nii et kannad välguvad; selline tuul, et ajab sea püsti; saab nii et aitab;*

- *kohe...~ lausa...- väljendid: lõi kohe jalad alt; on lausa jalaga segada*
- *mis- väljendid: nii mis nali, nii mis tolm taga, nii mis hirmus;*
- (kahekordne eitus) *mitte... – gi: ei maksa punast pennigi; ei ole mitte haisugi.*

Katre Õimu arvates moodustavad viimased võrdluste ja muu fraseoloogilise ainese kõrval omaette rühma (Õim 1997: 9).

I. Sarv on paigutanud *et* sidesõnaga lausungid võrdluste hulka ning osutanud nende komparatiivsusele. Eesti keeles ei ole sidesõnal *et* võrdlevat funktsiooni (Õim 1997: 10).

Võrdluste mitmekesine jaotus juhib tähelepanu asjaolule, et eesti võrdlused on suuremas osas *kui-* ja *nagu-* kesksed (Õim 2003: 23). Edaspidi analüüsin nende võrdluste struktuuri ning tähtsate komponentide iseärasusi.

1.3. Võrdluste komponendid

Võrdluste struktuuri võib analüüsida mitmel moel. Erinevad autorid eristavad nende koosseisus peamiselt kahte või kolme elementi. (Õim 1997: 21)

Kadri Peebo teeb võrdluse koosseisus vahet järgmistel komponentidel:

- a) **võrdlusalus (VA)** – see, mille alusel võrreldakse; võib puududa või olla sõnadega väljendamata: *olid kui üks õunakene*
- b) **võrdlusvahend (VV)** – see, millega võrreldakse
- c) **võrdlusobjekt (VO)** – see, mida võrreldakse

Võrdlus kõikide elementidega, kus neiu võrreldakse õunaga: *sa (VO) olid ilus (VA) kui üks õunakene (VV)*. (Peebo 1989: 120)

Matti Kuusi peab võrdluste põhitunnuseks komparatiivkonjunktsiooni *kuin, niikuin* või *ikään*. Ta uurib vaid kahte elementi:

- a) võrdlusalust ehk **kirjeldatavat** (*kuvattava*)
- b) võrdlusvahendit ehk **võrdluspilti** (*vertauskuva*)

Nt: *Paksu* (kirjeldatav) *kuin* (komparatiivkonjunktsioon) *Turun pyövel* (võrdluspilt).

Võrdlusalus esineb tavaliselt võrdlussidesõna ees ja on kas sõna või sõnarühm: *on verass* (võrdlusalus) *kun kaupungin kerjäläin* (võrdluspilt). Konjunktsioon *kun* esineb eraldi võrdluselemendina. (Kuusi 1960: V)

I. Sarv on võrdluseks nimetanud kõnele ilmekust andvat kujundit - kaksliget, kus toimub *võrreldava* kõrvutamise *võrdlususega* kas võrdlussidesõna, käänete abil või muul viisil: *ilus* (võrreldav) *kui päike* (võrdlusalus); *punane* (võrreldav) *kui maasikas* (võrdlusalus). Võrdlususe järgi on ta eristanud nominaalse ja verbaalse võrdlususega väljendeid. Vastavalt sellele esineb rida ülesehitustüüpe:

Nominaalne võrdlusalus

1) Alus + öeldis + võrdlussõna + võrdlusalus

Võrreldakse omavahel omadust ja tegevust: *süda* (alus) *väriseb* (öeldis) *kui* (võrdlussõna) *tallesaba* (võrdlusalus). Dialoogis esineb elliptilisus, kus võib ära jääda nii alus, kui ka öeldise verbaalne osa: *tugev kui karu; nagu kulutuli*. Puuduv osa peitub situatsioonis, kus väljend esineb.

2) Mees (võrreldav) kui (võrdlussõna) mürakas (võrdlusalus)

Objekti iseloomustatakse ühekülgselt. Verbaalne osa puudub ning võrreldav on väljendatud nimisõnaga:

kaal (võrreldav) *kui* (võrdlussõna) *niit* (võrdlusalus);

käed (võrreldav) *kui* (võrdlussõna) *käiavändad* (võrdlusalus)

3) Jalad kõverad (võrreldav) kui (võrdlussõna) rangipuud (võrdlusalus)

Võrreldav on lähemalt määratud. On lähedane esimese tüübiga. Erinevus peitub vaid verbaalse osa puudumises:

soe tuba (võrreldav) *nagu* (võrdlussõna) *pott* (võrdlusalus)

keskelt peenike (võrreldav) *kui* (võrdlussõna) *sipelgas* (võrdlusalus)

4) Nagu (võrdlussõna) uba keevas katlas (võrdlusalus)

Võrreldav ei kuulu traditsioonilisse koosseisu, kuid peab peituma kontekstis või situatsioonis, kus väljendit kasutatakse. Võrreldav võib mõnel juhul olla väljendatud asesõnaga, kuid ei iseloomusta seda ning seega ei saa me võrreldava kohta midagi konkreetset öelda:

nagu (võrdlussõna) *kooljapesu vesi* (võrdlusalus)
ta (võrreldav) *on kui* (võrdlussõna) *pind silmas* (võrdlusalus). (Sarv 1960:
12-16)

Verbaalne võrdlusalus

1) *Nagu* (võrdlussõna) *varju mõõdab* (võrdlusalus)

Võrdlusalust väljendab verbaalses vormis tegusõna, mis asub tihti fraasi lõpus, taotledes olulise sõna rõhutamist. Võrreldavas puudub tihti alus:

kui (võrdlussõna) *kalendrit teeb* (võrdlusalus)
nagu (võrdlussõna) *küünalt kastad* (võrdlusalus)

2) *Nagu* (võrdlussõna) *koer läheb karja* (võrdlusalus)

Võrdlusalus koosneb pikemast fraasist. Sõnajärg on traditsiooniline, kus verb on 3. kohal arvestades võrdlussõna:

nagu (võrdlussõna) *kana istub tühja pesa peal* (võrdlusalus)
nagu (võrdlussõna) *sigas sööb soolaga ube* (võrdlusalus)

3) *Nagu* (võrdlussõna) *ühe vitsaga löödud* (võrdlusalus)

Öeldis on *nud-* või *tud-* vormis. Kesksõna esinemise põhjal eristab I. Sarv tüübi sees kolme rühma:

- öeldise verbaalne osa esineb võrreldavas: *nemad on kui* (võrdlussõna) *ühe vitsaga löödud* (võrdlusalus).
- öeldise verbaalne osa puudub: *nagu* (võrdlussõna) *kõrvust tõstetud* (võrdlusalus).
- öeldise verbaalne osa kuulub võrdlusalusesse ning kogu fraas algab võrdlussõnaga: *nagu* (võrdlussõna) *oleks piitsavarre alla neelanud* (võrdlusalus).

4) *Tuli* (võrreldav) *nagu* (võrdlussõna) *tuld tooma* (võrdlusalus)

Võrreldav on vahelduv ja võrdlusaluse lõpus on *ma-* tegevusnimi: *ootab* (võrreldav) *nagu* (võrdlussõna) *puud pähe kukkuma* (võrdlusalus).

K. Õim nimetab I. Sarve võrdlusalust võrdlusvahendiks. Tema käsitluses koosneb võrdlus kolmest peamisest elemendist:

a) **võrdlusobjektist** (ingl k *tenor* või *topic*)

b) **võrdlusalusest** (ing k *ground*)

c) **võrdlusvahendist** (ingl k *vehicle*):

mokk (võrdlusobjekt) *kõver* (võrdlusalus) *nagu mustlase tuleraud* (võrdlusvahend).

Samuti on võrdluse komponendid jaotatud *põhi-* ja *abiliikmeteks*. Põhiliikmed on need kolm elementi, mis esinevad eespool toodud näites. Abiliikmete hulka kuuluvad aga nende laiendid, mille abil saab põhiliikme kohta täiendavat infot. Sellest lähtuvalt võib võrdluses esineda maksimaalselt 7 elementi ning nende järg võib olla väga erinev:

1) võrdlusobjekt; 2) võrdlusobjekti laiend; 3) võrdlusalus; 4) võrdlusaluse laiend; 5) võrdlusvahend; 6) võrdlusvahendi laiend; 7) võrdlussidesõna

Kõik elemendid peale võrdlusvahendi võivad puududa. Ilma võrdlusvahendita võrdlus eksisteerida ei saa, küll aga ilma võrdlussidesõnata. (Õim 1997: 21)

Toetudes K. Õimu uurimusele käsitlen järgmises alapeatükis eesti võrdluste sisu ja moodustamisega seotud olulisi aspekte.

1.4 Võrdluste tähendus

Suurem osa võrdlustest sisaldab öeldist, milleks võib olla nii finiidne verbivorm kui ka finiidse verbivormi ühend teise sõnavormiga: *vihma tuleb nagu Noa ajal*. Öeldis täidab semantilise predikaadi funktsiooni ning väljendab situatsiooni tüüpi.

Predikaadi semantilised funktsioonid on:

a) **tegevus** (kes mida tegi?): *auto sõitis*

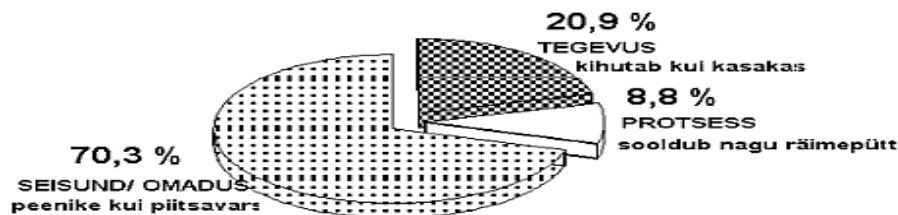
b) **protsess** (mis juhtus?): *auto sõitis ära*

c) **seisund/omadus** (mis toimub?): *auto on katki*

Argument näitab situatsiooni osaliste rolli: tegija ehk agent (sihilikult tegutsev osaline), kogeja (psüühilises või füsioloogilises seisundis olija), valdaja (omaja või saaja), argument (millele tegevus on suunatud), teine argument (mittepsüühilises või mittefüsioloogilises seisundis), vahend (tegevuse sooritamise vahend), aeg, koht, sihtkoht, lähtekoht jne. (Õim 2000: 560)

K. Õim väidab, et umbes 2/3 eesti keele võrdlustest väljendavad mingit omadust või seisundit st on **staatilised**: *jalad nagu maa küljes kinni*. (Õim 1999)

Eesti võrdluste dünaamilisus/staatilisus on kujutatud Joonisel 1:

Joonis 1. Võrdluste dünaamilisus/staatilisus

Joonisel 1 on näha, et dünaamilisi võrdlusi on 20,9%. Predikaat võib väljendada tegevust ning sellisel juhul sõnastab võrdlusvahendina esinev argument agenti: *käib nagu munas kana suu mugus*. Argument tähistab tihti ka situatsiooni osalist, millele on tegevus suunatud: *teeb nagu tonti*. Kui predikaat on võrdluses määratletud protsessi väljendavana, siis võrdlusvahendiks olev argument on situatsiooni osaline, kes on mingis mittepsüühilises või mittefüsioloogilises protsessis: *käib kui käkitegu*. Harva on nimetatud positsioonis situatsioonis osaleja, kellele on tegevus suunatud: *hoiab kui hingeõnnistust*. (Õim 1999)

Sagedamini võrreldakse eesti võrdlustes argumentiga, mis on teatavas mittepsüühilises või mittefüsioloogilises seisundis või protsessis. Vähemal määral võrreldakse tegijaga. (Õim 2000: 562)

Võrdlus koosneb tavaliselt võrdlusobjektist, võrdlusalusest, võrdlussõnast ja võrdlusvahendist, kus objekte kõrvutatakse teiseга mingi ühisomaduse või tunnuse järgi. Õeldise tähendus võrdluses võimaldab teha järelduse, et võrreldakse hoopis olukordi või situatsioone, milles kaks omavahel võrreldavat objekti viibivad.

Kui jagada võrdlus võrdlussidesõnale eelnevaks ja sellele järgnevaks pooleks ja moodustada traditsiooni kuuluvate elementidega lause, siis tekib olukord nagu võrreldaks kedagi/midagi situatsioonis kellegagi/millegagi situatsioonis või olukorras:

keegi *paneb* midagi kuhugi *nagu* keegi *paneb jalad saapasse*, midagi *tuleb* kusagilt *nagu* *tuleb* midagi *kirvevarrest*. (Õim 2000)

Võrdlusi kasutatakse selleks, et midagi väita ning sündmust kirjeldatakse nii, nagu kõneleja seda endale ette kujutab. Eesti võrdlused sisaldavad tihti kõnelejapoolset hinnangut s.t nad on modaalsed. Teatud situatsioonis võib väljend tähendada hoopis midagi muud kui tavaliselt. Nt *ilus kui ingel* võidakse kasutada ironiseerimisel inetu inimese üle. (Õim 2000: 563-566)

Hinnangut väljendavate võrdluste hulgas domineerib halvustav tähendus. Sageli mõistetakse hukka selliseid omadusi nagu kaval (*sa oled kui juudas oma jutuga*); laisk (*mõni loid nagu köis venib*); rumal (*loll kui köstri vasikas*); halva lõhnaga (*haiseb nagu hapuks läinud linaligu*); jutukas (*tal on nagu moonakanaise lõuad*) jne. Tunnustavad omadused on terve (*ma olen terve nagu kala vees*); ilus (*ilus kui roosinupp*); terane (*see poiss on terane kui naaskel*); tugev (*see mees on tugev kui härg*).

Kui väljendite komponendid on stiililt neutraalsed tuleks arvesse võtta kultuurikontekst, mis võib paljudel juhtudel olla siiski arusaamatu. (Õim 2003:108-114)

Edaspidi keskendun lähemalt võrdlustele teistes keeltes, täpsemalt inglise ja vene keeles. Eesti keele võrdluste uurimise juurde tulen tagasi töö kolmandas peatükis.

2. Võrdlused inglise ja vene keeles

Käesoleva töö autor peab oluliseks lisaks võrdlustele eesti keeles, anda ülevaade võrdlustest ja nende kasutamisest inglise ja vene keeles. Viimase näol on tegemist autori emakeelega. Mõlema keele puhul pööran tähelepanu võrdluste struktuurile ja püüan selgitada nende semantilisi funktsioone. Keeled on erinevad ning selleks, et mõista, miks sisaldab väljend teatud sõna, peab osutama tähelepanu ka kultuurilisele taustale.

2.1. Inglise keele võrdluste vorm ja struktuur

Inglise keele võrdlusi tähistab termin *simile*. Sõna on pärit ladina keelest ja tähendab sarnasust (Fadaee 2011).

Inglise keele võrdluste struktuur võib olla järgmine:

1) *(as) + omadussõna + as + nimisõna ainsuses (as adjective as noun group)*

Nimisõna asemel võivad esineda ka prepositsiooni sisaldavad fraasid, mis tavaliselt näitavad asukohta või laiendavad verbi. Esimene sidesõna on tihti fakultatiivne. Tüüpilised näited on: *(as) soft as silk* (pehme nagu siid); *(as) free as a bird* (vaba kui lind); *(as) clear as day* (selge kui päev). Võrdluste rühm on väga produktiivne. Seos elementide vahel võib olla kujundlik: *as hot as hell*, kus sõna „põrgu“ on prototüüpilises seoses sõnaga „kuum.“ Võrdluste koosseisu kuuluv omadussõna on tavaliselt kas ühe või kahesilbiline ning võib lõppeda *y*-ga: *(as) dry as a bone* (kuiv nagu kont); *(as) skinny as barber wire* (kõhn nagu okastraat).

2) *like + nimisõna (ilma omadussõnata) (like + noun without adjective)*

Üksikutel juhtudel on täheldatud paralleelseid vorme sidesõnaga *as*: *quick as lightning* (kiire nagu välk) ja *like lightning* (nagu välk); *regular as clockwork* (korrapärane nagu kellavärk) ja *like clockwork* (nagu kellavärk). (Moon 2008)

Antud rühma kuuluvad veel ka järgmised näited: *live like a pig: live very untidily* (elab nagu siga: väga korratult); *eat like a bird: eat very little* (sööb nagu lind: väga vähe).

Võrdluste tähendus ei ole väljendatud otse, mis annab kasutajale tõlgendamisruumi.

Väljend võib sarnasust kinnitada : *the sun is like a orange* (päike on nagu apelsin) ja eitada: *the sun is not like an orange* (päike ei ole nagu apelsin). (Fadaee 2011)

3) **(as) + määrsõna + as + nimisõna (as + adverb + as + noun)**

Väiksem rühm väljendeid, kuhu kuulub määrsõna: *quiet as a mouse* (vaikne nagu hiir); *busy as a bee* (töökas nagu mesilane).

4) **omadussõna keskvõrre + than + nimisõna (comparative adjective + than + noun)**

Väljendid, mis sisaldavad keskvõrret. Üksikutel juhtudel võib esineda paralleelseid vorme sidesõnaga *as*: *hot as hell ~ hotter than hell* (palav nagu põrgus ~ palavam kui põrgus); *white as snow ~ whiter than snow* (valge nagu lumi ~ valgem kui lumi)

5) **(about) + as + omadussõna + as verbaalne/nimisõnaline fraas (about + as + adjective + as verbal/noun phrase)**

Võrdluse koosseisu kuuluv verbaalne või nimisõnaline fraas annab võrdlusele iroonilise tähenduse, mis ei pruugi alati olla esindatud. Siia rühma kuuluvad järgmised humoorikad väljendid:

about as alluring as a wet sock (peaaegu sama ahvatlev nagu märg sokk);

about as reliable as an election promise (peaaegu sama usaldusväärsed nagu valimislubadused);

about as useful as a chocolate parasol (peaaegu sama kasulik kui šokolaadist päikesevari);

about as credible as the tooth fairy (peaaegu sama usutav nagu hambahaldjas). (Moon 2008)

Väljenditele on omane lihtsus ja tabavus. Selliste värvikate lausendite abil annab kõneleja edasi oma iroonilise hoiaku kellegi mõtete või tegevuse suhtes.

B.Q. Morgan väidab oma artiklis „Simile and metaphor in american speech,“ et rahva keel on jäik ning esineb vahendina olmesituatsioonides. Iga keel on aga alati püüdnud saavutada suuremat paindlikkust ja avatust. Tema sõnul väljendub inglise keele omadussõna rikkus just võrdlemises. Öelda, et inimene on *kiire kui välk*, on palju

täpsem kui lihtsalt kasutada omadussõna. (Morgan 2008) Sellise seisukohaga tuleb kahtlemata nõustuda, sest ilma mitmetähenduslike lausenditeta oleks keel üksluine ja konkreetne.

2.1.1. Inglise keele võrdluste semantilised iseärasused

Põhiliseks tähenduse kandjaks on inglise keele võrdlustes omadussõna, mis tavaliselt rõhutab nimisõna kvaliteeti. Võrdluses *strong as an ox* (tugev nagu härg) rõhutatakse omadussõnaga, et keegi on väga tugev. Üksikutes väljendites esineb hüperbool ehk liialdus: *blind as a bat* (pime nagu nahkhiir), mis tähendab, et kellelgi on halb nägemine. Reaalsuses on nahkhiired arvatavasti pimedad ning siit ka selline väljend. Omadussõna võib olla ka mitmetähenduslik. Sellisel juhul moodustuvad omadussõnarihmad. Sõnaga *red* (punane) võib moodustada erineva tähendusega võrdlusi: *red as blood* (punane nagu veri) – omadussõna tähendab värvi; *red as a beetroot* (punane nagu peet) – omadussõna näitab ka värvi, kuid üldiselt väljendab võrdlus kellegi piinlikkust või viha. Mõnes võrdluses on omadussõna alati iroonilise tähendusega: *clear as mud* (selge kui muda) – tähenduses, et midagi on väga ebaselge. (Moon 2008)

Neal R. Norrick on oma 1986. aasta uurimuses on arutlenud omadussõna tähenduse üle võrdlustes ja esile toonud kolm omadussõnade ja nimisõna vahel olevat seosetüüpi:

- adjektiiv säilitab esmase konkreetse tähenduse ja on üheselt mõistetav: *quick as a flash* (kiire nagu välg), *flat as a pancake* (lame nagu pannkook)
- adjektiivi tähendus seoses nimisõnaga on sõnasõnaline kuid võrdlusobjekti kirjeldamisel metafoorne: *cool as a cucumber* (külm nagu kurk st nagu külma kõhuga), *sharp as a tack* (terav nagu papinael);
- adjektiiv viitab objekti omadusele: *daft as a brush* (loll nagu hari), *poor as a church mouse* (vaene nagu kirikurott). (Norrick 1986)

Inglise keele võrdlustele on omane iroonilisus ja hinnangu andmine konkreetsele omadusele või nähtusele. Väljend võib sõltumata kontekstist sisaldada negatiivse tähendusega omadussõnu: *dull* (*dull as dishwater* - igav nagu nõudepesuvesi); *stupid* (*stupid as a donkey* – loll kui eesel). (Veale 2013: 16)

Tony Veale oma artiklis „Humorous similes“ väidab, et mitteironiline ehk otsene või aus võrdlus („*straight similes*“) sisaldab positiivset suhtumist kaks korda enam kui negatiivset. Samas kui iroonilised („*ironic similes*“) kannavad negatiivset suhtumist kuus korda enam kui positiivset.

Kokkuvõttes võib öelda, et iroonia on inglise keele võrdlustes tähtsal kohal. (Veale 2013)

2.1.2. Inimese füüsilised omadused

Oluline kuju inglise keele võrdlustes on inimene. See, kuidas inimest kirjeldatakse läbi võrdluste ning millised füüsilised omadused on vaatluse all, on käesoleva autori meelest aktuaalne ja huvipakkuv.

Inimese kirjeldamisel keskendun järgnevalt sellele, kuidas võrdluste abil käsitletakse inimese välimust, riideid, pikkust, kaalu, juukseid, nägu, silmi ja nahka.

Üldise välimuse kirjeldamisel domineerivad võrdlustes järgmised omadussõnad: *fair* (ilus, kaunis, aus), *pretty* (kena, ilus), *fresh* (värske, õitsev, elav), *ugly* (inetu):

fair as a lily (kaunis nagu liilia)

pretty as a picture (ilus nagu pilt)

fresh as a daisy (värske nagu margareeta)

ugly as sin (kole kui patt)

Võrdlused ei sisalda konkreetset hinnangut ilule või koledusele, kuid kahtlemata tekitavad nad negatiivseid või positiivseid emotsioone. Viimase näite puhul on selgelt tajutav vihje kellegi eemaletõukava välimuse kohta.

Inglise keele võrdlustes on oluline ka asjaolu, et võrreldes naist või tütarlast lillega, ei rõhutata sellega üksnes tema ilu vaid ka puhtust, tervist ja isegi meeldivat lõhna. Võimalik, et tegu on inglise kultuurile omase iseärasusega pöörata tähelepanu mitte ainult silmaga nähtavatele parameetritele, vaid ka sellele, mida tuntakse haistmismeelega. (Samandujeva 2011)

Inimese riietuse kirjeldamisel sisaldavad võrdlused tihti omadussõnu *neat* (puhas, korras), *bright* (särav), *clean* (puhas), *gaudy* (kirev):

neat as wax (puhas nagu vaha)

bright as new penny (ere nagu uus penn või kross)

clean as a button (puhas nagu nööp)

gaudy as a peacock (kirev kui paabulind)

Viimane näide on selgelt negatiivne, sest paabulindu seostatakse uhkuse ja auahnusega. Peale selle on tal silmapaistev ja värvirohke saba. Hästi riides olevat inimest võrreldakse tihti millegi säravaga või sädelevaga nagu nööp või münt. Oluline funktsioon on ka omadussõnal „*new*,” sest ajapikku metallist esemed tuhmuvad või hakkavad roostetama ning enam ei sära. Tähelepanu ei osutata inimese riiete kvaliteedile või värvile, vaid vaadatakse pigem seda, kuidas suudab neid kandev isik hoida hoolitsetud ja korrektset välimust.

Välimuse oluliseks näitajaks peetakse ka kasvu või keha üldist hoiakut. Inimese pikkus võib kõneleda tema rahvuslikust päritolust või viidata kaasasündinud anomaaliale, kui kasv on liiga lühike. Sellist tähendust kandvad võrdlused sisaldavad tihti omadussõnu *tall* (pikk) , *strong* (tugev) , *straight* (sirge):

straight as a poker (sirge nagu varras, ahjuroop)

strong as a horse (tugev kui hobune)

tall as a maypole (pikk nagu “maikuu sammas”)

Viimane näide sisaldab rahvusliku alatooniga omadussõna, mis on seotud inglise tähtpäevade tähistamise traditsiooniga. “Maikuu sammas” (*maypole*) oli igas külas või linnas ning esimesel mail kaunistati seda lillede ja lintidega. Võrdlus kannab aga negatiivset tähendust. Hoopis teine lugu on võrdlustega, milles võrreldakse inimese tugevust ja vastupidavust loomadega. Peamiselt figureerivad hobused, härjad, koerad, karud ja metssead. Hobune ja härg on olnud läbi ajaloo tähtsad ja tugevad abilised majapidamises ning seni võrreldakse just nendega inimese tugevat füüsilist vormi.

Aktuaalseks teemaks on ka inimese kaal. Võrdlustes kajastuvad kas liiga peenikesed ja pikad või lühikesed ja ülekaalulised inimesed. Omadussõnad võivad olla järgmised: *thin* (õhuke, peenike) , *dry* (kuiv, kuivetu) , *fat* (paks) , *plump* (lihav, ümar):

thin as a rail (peenike nagu kõrend)

dry as a chip (kuiv nagu kartulikrõps)

fat as an alderman (rasvane nagu raehärra)

plump as partridge (lihav nagu põldpüü ~ nurmkana)

Raehärra ametikoht on Inglismaal ja USA-s 5 või 6-aasta pikkune. Tegemist on hästi tasustatud ja tähtsa ametikohaga. Inimeste seas aga levib arusaam, et raehärra on tihti ülekaaluline ja lausa rasvane. Võrdlus *plump as partridge* on üldiselt heatahtlik, kuid võib olla ka ironilise tähendusega. Põldpüüde peavad Inglismaal jahti peamiselt väga rikkad ja tähtsad inimesed. Valmistatud toitu peetakse peeneks ja kalliks. Lind ise on ümar ja väikse sabaga. Seega kasutades põldpüüde võrdluses, osutatakse inimese ümarusele, kuid mitte tingimata lühikesele kasvule.

Vaadates inimese pead, paneb inglane eelkõige tähele seda, kas inimesel on peas juuksed või on ta kiilas. Võrdlused sisaldavad omadussõna *bald* (kiilas):

bald as a coot (kiilas nagu lauk - lind)

bald as an egg (kiilas nagu muna)

bald as a billiard ball (kiilas nagu piljardipall)

Viimasel juhul rõhutatakse mitte niivõrd inimese pea kiilasust kui selle läiget. Võrdluses *bald as a coot* on võrdlusaluseks lind, kuid silmas peetakse tema peas olavat sulgedeta tühja kohta. Selle rühma võrdluste põhjal võime vaid järeldada, et inglased peavad inimese kiilasust anomaaliaks, sest juuksed on inimese jaoks väga tähtsad, kaitsmaks pead ümbruskonna kahjulike mõjude eest.

Inimesi, kellel on juuksed, kirjeldatakse omadussõnadega *white* (valge) ja *soft* (pehme): *white as snow* (valge nagu lumi); *soft as silk* (pehme nagu siid). Tähelepanu all on juuste pehmus ja struktuur. Võrdlus *white as snow* või *white as wool* (valge nagu vill) viitab täielikule hallipäisusele. *White* ei märgi mitte niivõrd värvi kui selle puudumist. Väljendid on negatiivse tähendusega.

Näojoonte kirjeldamisel domineerivad omadused *pale* (kahvatu), *white* (valge), *red* (punane), *round* (ümmargune). Võrdlused on negatiivse tähendusega:

pale as ashes (kahvatu nagu tuhk)

white as a chalk (valge nagu kriit)

red as a beet (punane nagu peet)

round like a full moon (ümmargune nagu täiskuu)

Inimese emotsionaalset seisundit võib hinnata läbi tema silmade. Võrdlustes kasutatakse selleks tihti omadussõnu *big* (suur) ja *black* (must):

black as coals (must nagu süsi)

big as saucers (suured nagu alustassid)

Suured silmad nagu alustassid võivad olla imestusest, miks just võrreldakse alustassidega, seda on raske seletada. Inglise teetraditsioon on üldtuntud, kuid kindlalt väita, et võrdlus on sellega seotud, me ei saa. Väljendid ei sisalda negatiivset suhtumist ja ei kõnele ka midagi inimese silmades peegelduvast headusest või kurjusest.

Naha kirjeldamisel kasutab inglase tihti aine materjali (*coal*- kivisüsi) või riidesemeid (*boots*- saapad). Omadussõnad on *soft* (pehme), *rough* (kare), *black* (must):

soft as satin (pehme nagu satiin)

rough as a nutmeg-grater (kare nagu muskaatpähkli riiv)

black as a soot (must nagu tahm)

Võrdlused sõnaga *black* võivad olla mitmetähenduslikud ja kirjeldada tumedat nahka või naha peal olevat mustust. (Samandujeva 2011)

Nagu näeme, toovad inglise keele võrdlused inimese füüsiliste omaduste kirjeldamisel esile üksikuid detaile. Oluline on see, mis on eelkõige nähtav silmaga. Võrdlused on üldiselt iroonilised ja mõneti negatiivsed, kuid samas väga konkreetsed.

Järgnevas alapeükis keskendub töö autor võrdlustele vene keeles.

2.2. Vene keele võrdluste omadused

Vene keel on rikas keel. Keelde kuuluvate sõnade ja väljenditega saab hõlpsalt moodustada erinevaid lausendeid, mis on kas naljakad, lõbusad, mõnitavad või õelad. Selleks, et anda ülevaate võrdlustest vene keeles, tuleb kõigepealt välja selgitada, antud keele võrdluse väljendamise võimalused.

2.2.1. Võrdluse väljendamise võimalused vene keeles

Sõnaühendeid, mille liikmed on komparatiivses seoses, on äratuntavad mitmel viisil. Kõige tihedamini sisaldavad nad võrdleva tähendusega sidesõna *как* (nagu): *как памятник* (nagu mälestussammas); *как дважды два четыре* (nagu kaks korda kaks); *как свинья* (nagu siga). Mõnedes väljendites on sidesõna *как* (nagu) asendatav

sidesõnadega *словно* või *точно*, mis on sama tähendusega, kuid annavad väljendile kirjandusliku alatoonid: *как сонный- словно сонный* (nagu unine); *как заведённая машина- точно заведённая машина* (nagu käivitatud auto).

Sõnaühendeid sidesõnaga *словно* on eelmise rühmaga võrreldes vähem: *словно в рубашке родился* (nagu õnnesärgis sündinud); *словно крылья за спиной выросли* (nagu tiivad oleksid selja peale kasvanud); *словно муха укусила* (nagu oleks kärbes hammustanud). Väljendites kajastuv situatsioon võib olla reaalne (*напряжать словно куклу-* nagu nukku ehtima) või mitte (*словно земля клином сошлась-* nagu maailm oleks hukka läinud).

Sidesõna *точно* asendab kõikidel juhtudel sidesõna *словно*, rõhutades väljendis kajastuvaid ühisomadusi intensiivsemalt: *словно за ним волки гонятся - точно волки гонятся* (nagu hundid ajaksid taga).

Situatsiooni ebareaalsust võib rõhutada ka sidesõna *как будто*, mis asendab kõiki eespool mainitud sidesõnu: *как будто с того света* (nagu oleks teisest ilmast). (Ogoltsev 1978:87-88)

Komparatsiooni võib vene keeles väljendada ka ilma võrdlussidesõnata. Nende seast võib eristada mitu rühma:

1) **nimisõna instrumentaalis (vahendit märkiv kääne) ilma eessõnata** (*творительный падеж без предлога*): *петь соловьём* (ööbikuna laulma); *прыгать козой* (kitsena hüppama); *лететь птицей* (linnuna lendama), *ходить тенью* (varjuna käima), *пятиться раком* (vähina taganema).

2) **nimisõna akusatiivis + eessõna в** (*существительное в винительном падеже с предлогом в*): *согнуть в дугу* (tähenduses - kellegi nahka nülgima); *разнести в пух* (kedagi pihuks ja põrmuks tegema); *разбиться в лепёшку* (kas või nahast välja pugema). Antud rühma väljendite sõnasõnalt eesti keelde tõlkimisel nende tähendus muutub.

3) **nimisõna akusatiivis + eessõna с** (*существительное в винительном падеже с предлогом с*): *с ноготок* (põidlapikkune mehike); *с гору* (mäekõrgune); *с гулькин нос* (kukenokatäis)

4) **omadussõna keskvõrre:** *тише воды ниже травы* (vaiksem kui vesi, madalam kui muru); *дешевле грибов* (seentest odavam)

5) **omadussõna järelliite abil:** *черепашиим шагом* (kilpkonna sammuga); *крокодильи слёзы* (krokodilli pisarad), *гробовая тишина* (haudvaikus) (Ogoltsev 1978: 91-92)

6) **liitomadussõna abil:** *громopodobный голос* (äikesesarnane hääl); *дугообразные брови* (kaarekujulised kulmud)

7) **leksikaalsete elementide похож, походить (kellegagi või millegagi sarnane olema) abil:** *похожа на мокрую курицу* (sarnaneb märja kanaga); *подобен хамелеону* (kameelioni sarnane). (Kim, Kulik 2011)

Eelpool kirjeldatust selgub, et võrdluse väljendamiseks on vene keeles võimalik kasutada nii võrreldavaid sidesõnu kui ka käändeid, eessõnu ja liiteid. Antud töö keskendub aga püsivatele sõnaühenditele ehk võrdlustele, mis vene keeles on tähistatud terminiga *устойчивые сравнения* (УС) ehk püsivõrdlused. (Ogoltsev 1978: 80).

Vene keeles on võrdluste näol tegemist omapäraste keeleüksuste süsteemiga, kus liikmete vahel toimivad suhted määravad nende struktuuri ja semantilised funktsioonid (Ogoltsev 2001: 5).

2.2.2. Struktuur

Võrdluste struktuurist rääkides lähtub autor kahest uurijast, kelleks on M. Šapiro ja V. M. Ogoltsev. Viimane autor on andnud välja terve hulga võrdlusi käsitlevaid artikleid ja sõnastikke. (Nt *Словарь устойчивых сравнений русского языка. 2001*). Sulgudes toodud sõnaraamat on antud töö autoril olnud abiks näidete leidmisel. V.M. Ogoltsevi uurimused on aluseks paljudele tänapäeval selle teemaga tegelevatele uurijatele.

M. Šapiro nimetab võrdluseks nähtuste või faktide kõrvutamist teineteisega, kus võrdlusobjekti (*объект сравнения*) võrreldakse võrdlusvahendiga (*образ сравнения*). Sarnasuse tunnuseks peab ta võrdlusalust (*признак сходства*).

Struktuurilt saab võrdlused jagada kahte rühma:

1. **Lihtsad võrdlused**, kus esineb üks võrdlusobjekt ja võrdlusvahend: *Максимка жмурил голубой, как льняной цветок* (võrdlusvahend) *глаз* (võrdlusobjekt).
2. **Kombineeritud võrdlused**, mis sisaldavad mitut samasugust elementi: *Аксинья пробовала уснуть, но мысли* (võrdlusobjekt) *размётывали сон* (võrdlusobjekt), *как ветер* (võrdlusvahend) *копну сена* (võrdlusvahend). (Šapiro 1958, viidatud Öimu 2003 järgi)

V.M. Ogoltsev eristab võrdluse koosseisus kolme komponenti:

1. *предмет, который подвергается сравнению* (**võrdlusobjekt**);
2. *предмет, с которым осуществляется сравнение* (**võrdlusvahend**);
3. *основание сравнения* (**võrdlusalus**).

Võrdlusobjekt ei kuulu võrdluse traditsioonilisse koosseisu. Sellest tulenevalt eristab Ogoltsev:

- I. **Одноэлементные сравнения** (ühe elemendiga võrdlused): *как столб* (nagu post); *как пень* (nagu känd); *как слон* (nagu elevant). Sõltumatu võrdluse näitajana esineb võrdlussidesõna *как* (*словно, будто, точно*), mis tagab väljendi üheelemendilisuse. (Ogoltsev 1978: 81)

Selliste väljendite struktuur on väga mitmekesine. Nendest produktiivsemad on järgmised:

- 1) **nagu + nimisõna nimetavas käändes** (как ~ словно ~ точно + имя существительное в именительном падеже): *как ведьма* (nagu nõid); *как сахар* (nagu suhkur);
- 2) **nagu + substantiveerunud omadussõna** (как ~ словно ~ точно + субстантивированное прилагательное): *как немой* (nagu tumm); *как больной* (nagu haige);

- 3) **nagu + nimisõna nimetavas käändes + ühilduv atribuut** (как ~ словно ~ точно + имя существительное в именительном падеже + согласованное определение): *как церковная крыса* (nagu kirikurott); *как осиновый лист* (nagu haavaleht);
- 4) **nagu + nimisõna nimetavas käändes + nimisõna järgkäänetes eessõnaga või ilma** (как ~ словно ~ точно + имя существительное в именительном падеже + существительное в косвенных падежах с предлогом или без): *как рыба в воде* (nagu kala vees); *как бельмо в глазу* (nagu pinnuks silmas);
- 5) **nagu + nimisõna omastavas käändes eessõnaga u** (как ~ словно ~ точно + имя существительное в родительном падеже с предлогом «у»): (аппетит) *как у волка* (söögiisu nagu hundil); (сила) *как у быка* (jõudu nagu härjal);
- 6) **nagu + suhteadjektiiv** (как ~ словно ~ точно + относительное прилагательное): *как стеклянный* (nagu klaasist); *как золотой* (nagu kullast);
- 7) **nagu + kesksõna või sellest tuletatud omadussõna** (как ~ словно ~ точно + причастие или отпричастное прилагательное): *как окаянный* (nagu patune); *как угорелый* (nagu vingumürgituses, tähenduses nagu peata kana);
- 8) **nagu + tegusõna pöördelises vormis + nimisõna järgkäänetes eessõnaga või ilma sihitiste ja määruste rollis** (как ~ словно ~ точно + глагол в личной форме + существительное в косвенных падежах с предлогом и без предлога в роли дополнений и обстоятельств): *как с неба упал* (nagu taevast alla kukkunud); *как сквозь землю провалился* (nagu maa alla vajunud);

9) *nagu* + *nimisõna järgkäänetes eessõnaga või ilma* (как ~ словно ~ точно + существительное в косвенных падежах с предлогом или без предлога): *как в бане* (*nagu saunas*); *как собаку* (*nagu koera*). (Ogoltsev 1978: 98-103)

II. **Двухэлементные сравнения** (kahe elemendiga võrdlused) - võrdluste koosseisu võib peale kohustusliku võrdlusvahendi kuuluda võrdlusalus: *хуже смерти* (*hullem surmast*), *злее собаки* (*koerast kurjem*), *тоньше нитки* (*peenem niidist*). (Ogoltsev 1978: 80-81)

Kõik eespool toodud näited on seostatavad inimesega. Inimese iseloomustusele läbi vene võrdluste keskendub käesoleva töö järgmine alapeatükk.

2.2.3. Inimese iseloom ja muud omadused vene keele võrdlustes

Vene keele võrdlustes kajastatavaid iseloomujooni võib kirjeldada neljal viisil:

- Läbisaamine teiste inimestega - suhtlemisoskus, kaastundlikkus, austus teiste vastu, eraldatus, südametus, jõhkрус, põlgus: *бездушный как робот* – tundetu nagu robot;
- Suhtumine endasse - eneseväarikus, enesekesksus, enesekriitika: *гордый как орёл* – uhke nagu kotkas;
- Suhtumine töösse või oma tegemistesse - töökus, vastutustunne, lohaku: *трудолюбивый как муравей* – töökas nagu sipelgas;
- Suhtumine asjadesse - korralikkus, räpasus: *аккуратный как немец* – korralik nagu sakslane;
- Inimese sees toimuvad psüühilised protsessid - vaprus, otsustamatus, uudishimu: *любопытный как тюлень* (uudishimulik nagu hüljes). (Kulik 2013)

2008. aastal läbi viidud uuring näitas, et võrdlustes esinev võrdlusvahend ajapikku muutub. Sellel on mitmeid põhjuseid: televisioon, reklaamid, släng. Uurimuse aluseks oli võetud V.M. Mokijenko «Словарь сравнений русского языка» („Vene keele

võrdluste sõnaraamat“), kust otsiti välja 32 inimest iseloomustavat omadussõna. Viimased kirjeldavad inimest intellektuaalse, esteetilise või eetilise küljest. Küsimustikku täitis 100 Voroneži ülikooli tudengit. Esitan siinkohal mõned huvitavamad näited:

сильный как Кинг Конг (tugev nagu King Kong)

красивый как Бред Пит (ilus nagu Brad Pitt)

смешной как юморист (naljakas nagu humorist)

смелый как Робин Гуд (julge nagu Robin Huud)

умный как Эйнштейн (tark nagu Einstein)

Uued ajad loovad uusi väljendid, mis tõrjuvad välja vanad ja raskesti mõistetavad. (Hadi Ali X 2008)

Nii nagu ka teistes keeltes sõltub väljendite tähendus kõnelejapoolsest hinnangust või kontekstist. Võrdlused rõhutavad omadust või suhtumist läbi võrdlusvahendina kasutusel oleva sõna. Võrreldes inimest kana, kitse või lambaga, on selgelt tajutav negatiivne suhtumine. Positiivset hinnangut kannavad nt lõvi, luik või kotkas. (Ogoltsev 1978: 145)

Kokkuvõttes võib öelda, et kolme keele (eesti, inglise, vene) võrdluste näol on tegemist keelt rikastavate ja ilustavate sõnaühenditega. Eesti ja inglise keele võrdlused on struktuurilt selgepiirilisemad, mida ei saa öelda vene võrdluste kohta. Viimaste struktuur on mitmekesine.

3. Võrdluste tundmist käsitlevate küsitluste analüüs

Uurimuse eesmärgiks oli välja selgitada, mil määral tunnevad eesti keele võrdlusi eesti keelt emakeelena kõnelevad õpilased ning muukeelsed. Viimaste all mõeldakse eelkõige vene keelt kõnelevaid õpilasi. Selleks võrdleb autor kahte uurimust, millest esimene on läbi viidud 17.vebruaril 2011. Informantideks olid kaks gümnaasiumi viimast klassi: üks eesti ning teine vene õppekeeleka koolist. Kokku vastas küsitlusele 54 õpilast, kellest 28 olid vene keelt emakeelena kõnelejat ning 26 eesti keelt emakeelena kõnelevat õpilast.

Selle aasta märtsikuus küsitles autor kolme Tartu gümnaasiumi 11.klassi. Kahes koolis on õppekeeleks eesti keel. Kolmas kool on venekeelne, kus toimub eesti keele süvaõpe. Küsitlusele vastas kokku 90 õpilast, kellest 45 olid eesti keelt emakeelena kõnelejat ja samapalju vene keelt emakeelena kõnelevaid õpilasi venekeelsest koolist.

3.1. Kasutatava materjali kirjeldus

2011. aasta uurimus oli kaheosaline. Küsitluse esimeses osas olev ülesanne koosnes 15 võrdlusest, mis iseloomustavad inimest (vt Lisa 4). Neid on käesoleva töö autor kogunud järgmistest allikatest: A. Õim „Fraseoloogiasõnaraamat“, „Eesti keele seletav sõnaraamat“ ja Andrus Saareste „Eesti keele mõisteline sõnaraamat“. Leitud võrdluste loetelu on esitatud antud töö lisades (vt Lisa 1). Autor on nimekirjast välja valinud tema meelest kõige populaarsemad inimesega seotud võrdlused. Vastaja ülesanne oli järgmine:

Leidke rahvapäraseid võrdlusi. Iga omaduse juurde kuulub kaks nimisõna. Kasutage ära kõik harjutuse alguses olevad sõnad.

Vastusevariandid olid:

ahv, nott, härg, nirk, saabas, tuul, sitikas, põrsas, tallesaba, kirikurott, hernehirmutis, rebane, naaskel, lauajalg, õngeritv, kott, välk, ladvaõun, sukk, räabis, haud, kapsauss, tinavile, roosinupp, kõrend, nõgikikas, purikas, püksinööp, haavaleht, kassipoeg.

Nimisõnad tuli sobitada järgmiste omadustega (lisatud õiged vastused):

- terve nagu *purikas* (EKSS, MS) *härg* (MS)
- ilus nagu *roosinupp* (EKSS), *ladvaõun* (MS)
- loll kui *saabas* (FS), *lauajalg* (FS)
- kaval kui *rebane* (MS, EKSS, FS), *kapsauss* (EKSS)
- paljas (vaene) nagu *püksinööp* (EKSS, FS), *kirikurott* (EKSS)
- must (määrdund) nagu *nõgikikas* (FS), *põrsas* (EKSS)
- magab nagu *nott* (FS), *kott* (FS)
- täis (täheenduses: purjus) nagu *tinavile* (FS, EKSS), *sitikas* (EKSS, FS)
- kiire nagu *välk* (EKSS), *tuul* (EKSS)
- märg kui *kassipoeg* (FS), *rääbis* (FS)
- vaikib nagu *haud* (EKSS), *sukk* (FS)
- pikk kui *õngeritv* (MS), *kõrend* (MS)
- terane nagu *nirk* (EKSS), *naaskel* (EKSS)
- inetu kui *ahv* (EKSS), *hernehirmutis* (EKSS)
- väriseb nagu *haavaleht* (FS), *tallesaba* (FS)

Küsitluses kasutatavad võrdlused kuuluvad I. Sarve ja K. Õimu liigituse põhjal põhirühma: otsesed võrdlused, mis sisaldavad võrdlussidesõnu *kui* või *nagu*. Võrdluse kolmest põhiliikmest puudub võrdlusobjekt: *kiire* (võrdlusalus) *nagu* (võrdlussidesõna) *tuul* (võrdlusvahend); *täis* (võrdlusalus) *nagu* (võrdlussidesõna) *tinavile* (võrdlusvahend).

Teises osas tuli informandil vastata viiele küsimusele, mis olid kahes koolis mõneti erinevad (vt Lisa 2 ja 3). Koostades küsimusi vene õppekeeleaga kooli jaoks, on autor pidanud oluliseks välja selgitada, kas ja mil määral on seni olnud kokkupuuteid võrdlustega ning milliseid võrdlusi osatakse oma emakeelest esile tuua. Samuti on pööratud tähelepanu ka eesti keele õppimisajale ning õpilase keeleoskustasemele. Eesti kooli abiturientidele esitatud küsimuste eesmärgiks oli võrdluste kasutamise seotud info kogumine, sealhulgas nende äratundmise ja kasutamise seotud info.

Käesoleva aasta küsitlus koosnes kolmest osast. Esimeses ja teises osas tuli informandil lahendada kaks inimest iseloomustavaid võrdlusi sisaldavat ülesannet. Nende materjal on pärit samadest allikatest, kust 2011.aasta võrdlused. Lisaks nendele kasutas autor esimese harjutuse koostamisel Sirje Rammo „Eesti keele sõnavara- ja semantikaharjutusi.“ (2013) (vt Lisa 5). Võrdlused ei tohtinud kattuda teises ülesandes kasutatutega. Ülesanne oli kirjutada võrdlusesse sobiv omadussõna.

Omadussõna tuli leida järgmistesse väljenditesse (kursiivis on lisatud õiged vastused):

- *elav* (EKSS, FS) nagu tulesäde
- *kerge* (EKSS) nagu udusulg
- *tähtis* (FS, EKSS), *upsakas* (FS) nagu kukk
- *lihtne* (FS) nagu lapsemäng
- *äkiline* (FS, EKSS), *äge* (FS) nagu mustlase püss
- *tähtis* (FS), *upsakas* (FS) nagu kalkun
- *kõhn* (FS), *väike* (EKSS) nagu kilu
- *vihane* (FS, EKSS), *tige* (FS) nagu lõukoer
- *suur* (FS), *kogukas* (FS), *lai* (EKSS), *paks* (EKSS) nagu padakonn
- *erinevad* (EKSS, FS) nagu öö ja päev
- *aeglane* (EKSS) nagu tigu
- *näljane* (EKSS, FS) nagu hunt
- *laisk* (EKSS, FS), *tüütu* (EKSS) nagu porikärbes
- *kangekaelne*, *tõrges*, *jonnakas* (EKSS) nagu eesel
- *arg* (FS, EKSS) nagu jänes

Teine ülesanne sisaldas samu võrdlusi, mis 2011.aasta küsitlus, kuid seekord ei olnud vastajale vastusevariante ette antud. Samuti oli palutud leida vähemalt kaks nimisõna.

3.2. Eesti keelt emakeelena kõnelejate keeleteadmiste analüüs

2011.aastal sai autor vastused kokku 26 eesti õppekeelega kooli õppurilt. Vastanute hulgas oli 80,77% 18-aastaseid ja 19,23% 19-aastaseid õpilasi. Nendest 44% vastasid (vt Lisa 3, 2. küsimus), et on varem eesti keele võrdlusi koolis õppinud, 28% andsid eitava vastuse ning sama palju vastasid järgnevalt: „Otseselt õppinud ei ole, aga neid võib leida nii raamatust kui ka kodusest kõnekeelest. Koolis konkreetselt ei mäleta, et õppinud oleksin. Pigem kõnekeelest meelde jäänud. Väiksemates klassides on nendest juttu olnud ,aga päris õppinud ei ole.“

Kolmandas küsimuses, kus oli palutud nimetada nende enda poolt kasutatavaid võrdlusi, sai autor vastuseks terve rea väljendeid. Nendest 6 populaarsemat on: *terve nagu purikas; kaval nagu rebane; magab nagu nott; vaikib nagu haud; väriseb nagu haavaleht; vaene kui kirikurott*. Oli ka neid, kes vastasid, et nad ei kasuta võrdlusi või „kui, siis kirjandis mõnda üksikut, et juttu ilmestada“. Samuti vastati: „Väga neid võrdlusi üldiselt ei kasuta, on sellised vanamoodsad kuid paljud olid siiski tuttavad“.

Neljandale küsimusele, mis puudutas võrdluste tundmist, esitasid paljud nimekirja võrdlusvahendina esinevatest nimisõnadest, mis olid nende jaoks võrdluste kontekstis võõrad: *sitikas, räabis, nõgikikas, kõrend, tallesaba, naaskel, ahv ja kapsauss*.

Viimasele küsimusele vastas 73,08%, et võrdlusi kasutatakse rohkem suulises kõnes ning 11,54% arvas, et neid on rohkem kirjakeeles. Neid, kes ei osanud seisukohta võtta oli 15,39%. Mõned õpilased vastasid küsimusele pikemalt: „Minu vanavanemad kasutavad palju võrdlusi ja ka vanemas kirjanduses on palju võrdlusi, kuid nooremad (20 ja alla selle) neid nii palju enam ei kasuta.“

Ülesandes tunti rohkem järgmisi võrdlusvahendeid (sulgudes olev arv tähistab vastanute arvu): *kaval kui rebane (26); paljas (vaene) nagu kirikurott (26); väriseb nagu haavaleht (26); terve nagu purikas (25); ilus nagu roosinupp (25); terane nagu naaskel (25); kiire nagu välk (25); inetu kui hernehirmutis (25); must (määrdunud) nagu põrsas (24); vaikib nagu haud (24); loll kui lauajalg (23); täis (purjus) nagu tinavile (23); magab nagu nott (22); pikk kui õngeritv (20); märg kui kassipoeg (16).*

Ülesande (vt Lisa 4) tulemused on toodud tabelis 1, kus sõnade „õige“ ja „vale“ all olevad numbrid tähistavad informantide arvu, kes pakkusid kahest nõutud variandist 2

või 1 õige vastuse või siis olid mõlemad valed. Sulgudes on esitatud õigeks loetud võrdlusvahendid:

Tabel 1. 2011. aasta küsitluse teise osa tulemused eesti õppekeelega koolis (26 vastajat)

	õige		vale	pakutud variandid
	2	1	2	
terve nagu (purikas, härg)	14	12		sitikas, ladvaõun, saabas, rääbis, kõrend, nõgikikas
ilus nagu (roosinupp, ladvaõun)	9	16	1	tallesaba, kassipoeg, nõgikikas, püksinööp, härg, sitikas, nirk, rääbis
loll kui (saabas, lauajalg)	17	9		ahv, püksinööp, sukk, kapsauss
kaval kui (rebane, kapsauss)	2	24		nirk, ahv, nõgikikas, püksinööp, sukk, härg
paljas (vaene) nagu (püksinööp, kirikurott)	12	14		sitikas, kõrend, ladvaõun, sukk, ahv, kapsauss, nirk
must (määrduvad) nagu (nõgikikas, põrsas)	11	15		sitikas, saabas, rääbis, kott, ahv
magab nagu (nott, kott)	16	9	1	kassipoeg, kapsauss, sukk, härg, haud
täis (purjus) nagu (tinavile, sitikas)	4	20	2	härg, nott, kapsauss, rääbis, lauajalg, nõgikikas, tallesaba, saabas, sukk, ahv, püksinööp
kiire nagu (võlk, tuul)	22	4		sitikas, ahv, tinavile, nirk
märg kui (kassipoeg, rääbis)	8	11	7	nõgikikas, ahv, tallesaba, kõrend, õngeritv, püksinööp, roosinupp, nirk, kapsauss

vaikib nagu (haud, sukk)	16	9	1	kott, tuul, sitikas, tallesaba, nõgikikas, püksinööp
pikk kui (õngeritv, kõrend)	7	17	2	ladvaõun, tallesaba, kapsauss, sukk, haud, hernehirmutis, naaskel
terane nagu (nirk, naaskel)	2	23	1	ahv, sitikas, püksinööp, kapsauss, kõrend, tinavile, välk, räabis, härg, tuul
inetu kui (ahv, hernehirmutis)	3	22	1	kapsauss, räabis, kõrend, põrsas, nõgikikas, lauajalg, nirk, sitikas, püksinööp, kott
väriseb nagu (haavaleht, tallesaba)	12	14		ladvaõun, kassipoeg, õngeritv, kõrend, sitikas

Selle aasta küsitlus koosnes kolmest osast. Esimeses ülesandes tuli vastajal leida võrdlusesse sobiv omadussõna st võrdlusalus (vt Lisa 5). Teine ülesanne on pärit 2011. aasta küsitlusest (vt Lisa 4), kuid seekord ei olnud vastusevariandid ette antud. Kolmandas osas tuli vastata viiele küsimusele (vt Lisa 3).

Käesoleval aastal vastas küsimustele 45 eesti õppekeelegraafika kooli õpilast. Vastanutest 62,23% olid 17-aastased, 33,33% 18-aastased. Üks õpilane oli 16-aastane (2,2%) ja üks 19-aastane (2,22%).

Küsitluse esimese osa (vt Lisa 3) küsimusele eesti keele võrdluste õppimise kohta jagunesid vastused järgnevalt: 23 õpilast (51,11%) on võrdlusi koolis õppinud, 11 õpilast (24,44%) ei ole võrdlusi õppinud, 7 õpilast (15,55%) vastasid, et ei mäleta ja 4 õpilast (8,9%) kommenteerisid pikemalt: „Eraldi õppinud ei ole, rohkem kuulnud vanemate inimeste käest.“ „Otseselt vist ei ole, olen kuulnud ja hakanud neid ka ise kasutama.“ „Otseselt õppinud ei ole, aga ette tuleb neid enam vähem igapäevaselt kõnes ja erinevates muudes tekstides.“ „Ei ole otseselt õppinud, kuid osad on kõrvu jäänud.“

Võrdluste kasutamise kohta vastasid 6 õpilast kindlalt, et nad ei kasuta võrdlusi üldse. Siiski oli palju neid, kelle kõnepruugis esineb igapäevaselt mitu võrdlust. Populaarsemad nendest on järgmised (sulgudes olev number tähistab informantide arvu): *terve nagu purikas* (18); *loll nagu lauajalg* (16); *kerge kui udusulg* (14); *aeglane*

nagu tigu (10); *kaval kui rebane* (7); *väriseb nagu haavaleht* (7); *täis nagu tinavile* (7); *vaikib nagu haud* (6); *laisk nagu porikärbes* (3); *lihtne nagu lapsemäng* (3); *magab nagu nott* (3). Esile toodi ka paar võrdlust, mida ülesannetes ei esinenud: *vingub, viriseb nagu siga aia vahel* ja *ilus nagu peldik puude vilus*.

Täiesti võõraid väljendeid oli palju. Mitmed vastasid, et „täiesti võõrad olid võrdlused, kuhu ei osanud midagi kirjutada,“ või „kõik olid kuidagi tuttavad, aga algus või lõpp ei tule meelde.“

Raskusi valmistasid võrdlused sõnadega *kalkun* (8), *lõukoer* (4), *padakonn* (3), *tulesäde* (2), *hunt* (2), *kukk* (2) ja *jänes* (2). Teisest ülesandest toodi esile omadussõnad *terane* (10), *ilus* (6), *märg* (5), *paljas* (4), *kiire* (2).

Viimasele küsimusele võrdluste kasutamise kohta vastasid 35 õpilast (77,78%), et võrdlusi esineb rohkem suulises kõnes ning ainult 8 õpilast (17,78%) väitsid, et neid on rohkem kirjakeeles. Mõned põhjendasid oma arvamust järgnevalt: „Võrdlusi esineb pigem kirjakeeles, et teksti ilmekamaks muuta,“ või „ma arvan, et kirjakeeles, just eriti lasteraamatutes ja juttudes.“ Võrdluste esinemist suulises kõnes põhjendas üks vastaja nii: „Võrdlusi esineb ilmselt rohkem suulises kõnes, sest need pole kas konkreetsele kirjakeelele omased või on pigem naljatava sisuga.“ 2 õpilast (4,44%) olid seisukohal, et väljendeid esineb võrdselt nii suulises kui ka kirjalikus keeles.

Esimese ülesande tulemused on toodud tabelis 2, kus sulgudes olev number tähistab vastanute arvu ja eeldatav vastus on alla joonitud. Õigeks vastusteks on loetud omadussõnad, mis esinevad A. Õimu „Fraseoloogiasõnaraamatus,“ Andrus Saareste „Eesti keele mõistelises sõnaraamatus,“ ja „Eesti keele seletavas sõnaraamatus“:

Tabel 2. Esimese ülesande tulemused eesti õppekeelega koolis (45 vastajat).

omadussõna	õige %	vastamata %	võrdlus
särav (9), kiire (9) ilus (2), punane (2), ere (2), energiline (2), järsk, hõõguv, kuldne, hele, entusiastlik, äkiline, helendav /särav		26,6	nagu tulesäde
<u>kerge</u> (35), pehme (6), õrn (2), lihtsameelne	77,8	2,2	nagu udusulg
kirev (11), vihane (4), riiakas (4), kirju (2), tige (2), kaval, uhke, värviline, kuri, täpne, ülbe, tüütu, raevukas, vali, kiuslik, varane, võitlushimuline, kriiskav		20	nagu kukk
<u>lihtne</u> (23), kerge (19), arusaadav	51,1	4,4	nagu lapsemäng
must (4), ohtlik (3), kiire (3), raske (2), vali (2), paukuv (2), plahvatav, keeruline, vigane, määrdunud, valmis, kaval, tume, rikkis, patune, hirmutav, võlts, tõsine, räsitud		35,5	nagu mustlase püss
suur (3), rumal (4), maitsev (3), paks (2), tige (2), aeglane, loll, mõtlik, arutu, vihane, kirju, kuri, <u>tähtis</u> , trullakas, kaagutav, <u>upsakas</u>	4,4	44,4	nagu kalkun
peenike (19), <u>kõhn</u> (7), <u>väike</u> (5), libe (5), vastik, peen, kitsas, sale	26,7	11,1	nagu kilu
kuri (9), <u>tige</u> (3), tugev (2), vali (2), haukuv, julge, nõrk, näljane, vaimukas, klähviv, kamandav, truu, suur, karm, sõnakas, <u>vihane</u> , lärmakas, karjuv	8,9	33,3	nagu lõukoer
<u>paks</u> (10), laisk (9), roheline (2), kole (2), must (2), tüütu, inetu, vait, rõve, ülbe, mossis, porine	22,2	35,5	nagu padakonn
<u>erinev</u> (20), <u>erinevad</u> (8), selge (3), vahelduv (2), segaduses, eriline, käsikäes, must, pikk,	62,2	15,5	nagu öö ja päev

<u>aeglane</u> (43), väike	95,5	2,2	nagu tigu
kuri (9), julge (8), <u>näljane</u> (4), hall (4), hulguv, üksik, kaval, tugev, karvane, jahtiv, ulguv	8,9	28,9	nagu hunt
<u>laisk</u> (11), must (8), <u>tüütu</u> (8), kole (2), paks (2), hooletu, porine, räpane, undav, jutukas, uimane, tige, pealetükkiv, tüütav, tülikas, torisev	42,2	6,7	nagu porikärbes
loll (27), rumal (3), töökas (3), laisk (2), aeglane, uimane, kirju, <u>jonnakas</u>	2,2	13,3	nagu eesel
kiire (18), väle (8), <u>arg</u> (5), hall (2), armas, ergas, kergemeelne, hüplev, pehme	11,1	15,5	nagu jänes

Tulemused kinnitavad, et kõige paremini tunnevad vastajad võrdlusi, mida nad tihti ka ise kasutavad: *aeglane nagu tigu* (95,5%); *kerge nagu udusulg* (77,8%); *erinev nagu öö ja päev* (62,2%).

Esimeses väljendis *elav nagu tulesäde* pakutud populaarsemad variandid *särav* ja *kiire*, iseloomustavad tulesädet väga täpselt, kuid sõnaraamatutes sellised variandid puuduvad. Pakutud omadused näitavad selgelt, millised seosed tekivad õpilastel tulesäde kirjeldamisel. Väljendis *kerge nagu udusulg* on peale eeldatava vastuse ära toodud ka omadused *pehme* ja *õrn*. Mõlemad variandid sobivad võrdlustesse hästi ja iseloomustavad nähtust läbi füüsilise kontakti.

Vastuste põhjal võib väita, et võrdlused *tähtis*, *upsakas nagu kukk* ja *äkiline*, *äge nagu mustlase püss* ei ole väga tuntud. Neid mainisid vastajad ära ka küsimuses võõraste väljendite kohta (vt Lisa 3, 4. küsimus). Populaarsemad vastused nendes väljendites olid *kirev* (11), *vihane* (4), *riiakas* (4), *must* (4), *ohtlik* (3), *kiire* (3). 19 õpilast pakkusid võrdluses *kõhn*, *väike nagu kilu* varianti *peenike*, mida saab pidada eeldatava variandi *kõhn* sünonüümiks. Hundi on iseloomustatud kurja ja julgena, mida võib seostada kirjanduses loodud hundi tegelaskujuga, kus tal on tihti suured hambad ja kurjad silmad. 27 õpilast pakkusid välja võrdluse *loll nagu eesel*. Tegemist on tavalise kasutuses oleva väljendiga, kuid sõnaraamatus selline iseloomustus puudub. Valeks ei saa lugeda ka võrdlust *kiire nagu jänes*, mida pakkus 11 õpilast. Jänese

jooksmiskiirusega seotud näiteid esineb „Eesti keele seletavas sõnaraamatus“ (nt *jänes lippas nagu nool üle põllu*).

Teise ülesande tulemusi kajastab tabel 3, kus sulgudes toodud arv näitab samuti informantide arvu. Eeldatavad vastused esinevad A. Õimu „Fraseoloogiasõnaraamatus,“ Andrus Saareste „Eesti keele mõistelises sõnaraamatus,“ ja „Eesti keele seletavas sõnaraamatus“:

Tabel 3. Küsitluse teise ülesande tulemused eesti õppekeelega koolis (45 vastajat)

võrdlus	õige %	vastamata %	pakutud variandid
terve nagu	82,2		<u>purikas</u> (37), jääpurikas (4), sportlane (2), hobune, sidrun
ilus nagu	11,1	33,3	<u>printsess</u> (5), päike (7), lilleõis (3), ime (2), peegel (2), modell, paljas naine, liblikas, ema, peldik puude vilus, päevalill, hommik, lill, õhtu, tulp, roos
loll nagu	84,4		<u>lauajalg</u> (30), eesel (11), <u>lammas</u> (5), <u>saabas</u> (3), padakonn, jänes, puujalg, kala, kana, tumba, tatt
kaval kui	91,1		<u>rebane</u> (41), hunt kriimsilm, kala, võsavillem, hunt, kass, Kaval-Ants, mees, mustlane
paljas (vaene) nagu	55,5	24,4	<u>kirikurott</u> (8), <u>rott</u> (7), <u>porgand</u> (5), <u>püksinööp</u> (5), pererahvas, naine, post, beebi, rotipoeg, jäneseпоeg, vallasant, sääsk, mustlane
must (määrdund) nagu	24,4	22,2	sigas (5), põrsas (3), korstnapühkija (3), öö (3), katel (2), mustlase püss (2), porikärbes (2), riided, maakas, mudakonn, porimülgas, neeger, lapse särk, muda, taevas, korsten, murjam, süsi, porilomp, nõgi, pada, porikäkk
magab nagu	42,2		karu (19), <u>nott</u> (18), beebi (7), laps (4), puunott, mesi, <u>kott</u> , ingel, linnupoeg, sokk, kaamel

täis (purjus) nagu	48,9	28,9	<u>tinavile</u> (12), parm (4), <u>kännuämblik</u> (4), <u>sig</u> a (3), piraat, prussakas, venelane, <u>tatikas</u> , <u>tina</u> , inglane, metslane, <u>tarakan</u> , asotsiaal keset päeva
kiire nagu	22,2		jänes (14), <u>välk</u> (9), gepard (4), auto (3), rebane (2), hobune (2), vormel, loom, hiir, koer, <u>tuul</u> , kuul, reaktiivlennuk, püssikuul, põder, lind, leopard, valguskiirus, ralliauto, lennuk
märg kui	24,4	8,8	<u>kassipoeg</u> (9), vesi (8), kala (3), lapp (3), kalts (3), koer (2), <u>kass</u> (2), konn (2), lomp, maasikas pärast vihma, vihm, muru, švamm, vihmaveerenn, vesirott, saabas, narts
vaikib nagu	71,1		<u>haud</u> (24), <u>sukk</u> (8), kala (3), surnu (2), sulane, surnud, tuim, madu, tuul vaikel õhtul, koer, ilves, tumm, kuld, hiir
pikk kui		2,2	latt (23), kaelkirjak (7), torn (4), madu (3), tala, post, Pikk Hermann, lipuvarras, pilliroog, Eiffeli torn, pilvelõhkuja
terane nagu		42,2	hunt (2), nuga (2), pipar (2), rebane (3), pliiats (2), kotkas, kütt, loom, oda, kirves, lind, kull, öökull, siil, uss, koer, tihane, kurg, pistoda, välk
inetu kui		28,9	pardipoeg (18), öö (5), konn (2), part (2), känd, kolm ööd, porikärbes, jõehobu, umbrohi
väriseb nagu	62,2	20	<u>haavaleht</u> (27), jänes (3), jalg, piibuleht, telefon, kala, epileptik

Parimad tulemused saavutati võrdlustes järgmiste võrdlusvahenditega: *kaval kui rebane* (91,1%); *loll nagu lauajalg* (84,4%); *terve nagu purikas* (82,2%); *vaikib nagu haud* (71,1%). Tähelepanuväärne on asjaolu, et antud võrdlustele leidsid nimisõna kõik informandid, kuid kahte varianti pakkusid vaid üksikud ning seetõttu ei pidanud töö autor oluliseks tuua tabelisse eraldi välja kahe variandiga vastajate osakaalu. Sellistele omadussõnadele nagu *pikk*, *terane* ja *inetu* jäi ootuspärane võrdlusvahend leidmata.

Võrdluses *kaval nagu rebane* pakkus üks vastaja kirjandustegelast Kaval-Antsu, mis osutab vastaja teadmistele kirjandusest. Võrdluses *paljas (vaene) nagu...* esines vastuseid, mis sobivad võrdlusvahendiks ainult omadussõnaga *alasti (paljas): porgand, naine, beebi*. Väljendisse *magab nagu nott, kott* pakkus 19 õpilast vastuseks *karu*. Sellise nimisõnaga võrdlust sõnaraamatutes ei leidu, küll aga võib oletada, et karu variant on seotud üldtuntud asjaoluga, et karu läheb talvel magama. Fraseologismide elektroonilises alussõnastikus – FES on olemas variant *unine kui karu*. Ilmselt on võrdluses *inetu kui hernehirmutis, ahv* populaarsema vastusevariandina esinev *pardipoeg* (18 vastajat) pärit muinasjutust inetust pardipojast. Võrdluses *täis (purjus) nagu tinavile* oskasid 4 õpilast pakkuda ka varianti *kännuämblik*, mis on eeldatavate variantide hulgas, kuid ei ole väga levinud. Võimalik, et on meelde jäänud kirjanduslikest tekstidest.

Vastuste hulgas leidub ka huvitavaid variante: *must (määrduvad) nagu maakas, murjam; ilus nagu ema, ime; vaikib nagu tuul vaikselt õhtul, kuld; pikk kui Pikk Hermann, Eiffeli torn; inetu nagu umbrohi; väriseb nagu telefon, epileptik; märg kui maasikas pärast vihma; ilus nagu peldik puude vilus*.

Uurimuse põhjal võib väita, et võrdlusvahendid on aja jooksul muutuvad: *terve nagu sportlane, jääpurikas; täis (purjus) nagu assotsiaal keset päeva; kiire nagu auto, vormel, reaktiivlennuk, ralliauto; ilus nagu modell; vaikib nagu kuld*. Sama näitas ka vene võrdlusi käsitlev uurimus (vt lk 31). Siiski on eesti keeles kasutusel palju rahvapäraseid võrdlusi, mis ei ole aja jooksul oma struktuuri muutnud: *terve nagu purikas; loll nagu lauajalg; kaval kui rebane; magab nagu nott; täis (purjus) nagu tinavile; vaikib nagu haud; väriseb nagu haavaleht*. Viimaste väljendite kasutamist ja tundmist kinnitavad ka eespool tabelis 3 olevad numbrid.

3.3. Vene keelt emakeelena kõnelejate keeleteadmiste analüüs

2011.aastal kogus autor kokku 28 tööd. Vastajate seas moodustasid 18-aastased enamuse (85,19%), 17-aastaseid abituriente oli 7,41% ning 19-aastaseid oli samuti 7,41%. Suurem osa (48,14%) vastasid, et on õppinud eesti keelt lapseõlvest või 8-16 aastat. Üks õpilane on õppinud keelt 12 aastat „pluss veel enne kooli sõpradega.“ 40,74% vastanutest on eesti keelt õppinud 12 aastat või esimesest klassist ning 7,41% on seda teinud 11 aastat. Kõikide informantide emakeeleks oli vene keel. 50% vastajatest hindasid oma keeleoskust heaks, 25% keskmiseks, 21,43% väga heaks ning 3,57% kehvaks. Võrdluste õppimise kohta andis üle poole (51,85%) vastanutest eitava vastuse. 29,63% vastasid jaatavalt ning 18,52% kommenteerisid pikemalt: „Eriti õppinud ei ole, kuid igapäevaelus olen kuulnud mõned; võib-olla algkoolis; esimest korda elus näen; võib olla koolis natuke midagi lugesime.“ Viimasele küsimusele vastates toodi rohkelt näiteid. Siinkohal nimetan populaarsemad, kus sulgudes olev number tähistab informantide arvu: *хитрый как лис* (4), *здоровый как бык* (3), *гол как сокол* (3), *зрение как у орла* (3), *тупой как валенок* (3), *дрожит как осиновый лист* (3), *беден как церковная мышь* (2), *упёртый как баран* (2), *спит как сурок* (2). Esines ka vastuseid, kus rõhutati, et võrdlusi on vene keeles väga palju ja „peaaegu kõik võrdlused on eesti keele võrdlustega sarnased.“

Küsitluse teise osa tulemused kajastuvad tabelis 4, kus numbrid märgivad informantide arvu, kus 2 või 1 sõna „õige“ all olevatest numbritest esimene märgib informantide arvu, kes kirjutasid õigesti kaks varianti; teine neid, kes leidsid ainult ühe variandi. „Vale“ all olev number tähistab valesti vastanud õpilaste arvu:

Tabel 4. Küsitluse teise osa tulemused vene õppekeelega koolis (28 vastajat)

	õige		vale	vastamata	pakutud variandid
	2	1	2		
terve nagu	3	24	1		tinavile, kapsauss, nott, räabis, kott, püksinööp, sukk, põrsas, saabas, nirk, nõgikikas, tallesaba, ahv
ilus nagu	4	22	2		nirk, ahv, kassipoeg, hernehirmutis, saabas
loll kui	6	16	6		ahv, tallesaba, hernehirmutis, kott, tinavile, rebane, püksinööp
kaval kui	4	23	1		ahv, ladvaõun, sitikas, sukk, hernehirmutis, nirk, räabis
paljas (vaene) nagu	3	16	9		sukk, nott, tuul, kõrend, nõgikikas, õngeritv, lauajalg, tinavile, haavaleht, kassipoeg, kapsauss, nirk, ahv
must nagu	4	19	4	1	sitikas, ahv, tallesaba, kirikurott, püksinööp, saabas, kott, tinavile, lauajalg, nott, hernehirmutis, räabis, nirk, sukk, haud
magab nagu	7	15	6		kassipoeg, tinavile, püksinööp, kapsauss, tallesaba, põrsas, sukk, kirikurott, haud, räabis
täis (purjus) nagu	1	5	22		põrsas, kott, nirk, saabas, kapsauss, purikas, kõrend, räabis, püksinööp, nõgikikas, ahv
kiire nagu	22	5	1		naaskel, sitikas, kirikurott, tinavile, räabis, ahv, kapsauss
märg kui		5	23		purikas, sitikas, tallesaba, kirikurott, püksinööp, sukk, nott, tinavile, nirk, haud, ladvaõun, välk, kõrend, õngeritv, saabas

vaikib nagu	1	19	8	rääbis, kirikurott, purikas, kapsauss, tallesaba, ahv, sitikas, välk, hernehirmutis, püksinööp, lauajalg, nirk, tinavile, kott, ladvaõun
pikk kui	6	20	2	ladvaõun, naaskel, sukk, lauajalg, kapsauss, tallesaba
terane nagu	1	22	5	purikas, rääbis, ladvaõun, välk, nott, haavaleht, tinavile, nõgikikas, lauajalg, püksinööp, õngeritv
inetu kui		17	11	sitikas, kapsauss, tinavile, sukk, haavaleht, kott, haud, õngeritv, põrsas, ladvaõun, kassipoeg, lauajalg, püksinööp, nõgikikas
väriseb nagu	1	23	4	kassipoeg, purikas, kirikurott, lauajalg, rääbis, nott, nõgikikas, põrsas, haud, saabas, püksinööp, ladvaõun, hernehirmutis

Vene emakeelega vastajad ei leidnud võrdlusvahendit omadussõnadele *märg* ja *inetu*. Ilmselt ei tundud teist varianti. Mõnede väljendite puhul tunti vaid üht võrdlusvahendit. Nt väljendites omadussõnadega *terve, ilus, kaval, must* ja *terane*. Valesti vastanute arv näitab, et kehva tulemusega võrdlused olid järgmised: *täis (purjus) nagu tinavile, sitikas* ja *märg kui kassipoeg, rääbis*. Tuntuim võrdlus, millele kogunes 22 mõlema võrdlusvahendiga vastust oli *kiire nagu tuul, välk*. Võib olla on siin vene emakeelega õpilastele abiks olnud nende emakeeles esinev väljend *быстрый как молния*.

Selle aasta märtsikuus küsitles autor vene õppekeelega koolis kokku 45 õpilast. Vastajate seas olid 34 õpilast (80,95%) 17-aastased, 7 õpilast (16,67%) olid 18-aastased ja üks (2,38%) 16-aastane. Veidi üle poole (56%) informantidest õpivad eesti keelt esimesest klassist või 11 aastat. Juba enne kooli on õppinud eesti keelt 6 inimest (14,6%). 11 õpilast (27%) vastasid, et on keelt õppinud 6-13 aastat. Üks õpilane kirjutas, et õpib keelt „kogu elu.“

Kõik peale ühe õpilase kinnitasid, et nende emakeel on vene keel. Üks vastaja märkis, et peab oma emakeeleks „nii eesti kui ka vene keelt.“ 18 õpilast (43,9%)

hindasid oma keeleoskust heaks, 15 (36,59%) keskmiseks, 6 õpilast (14,63%) märkisid, et oskavad eesti keelt väga hästi ja 2 õpilast (4,88%) peavad ennast algajaks. Võrdlusi pole varem õppinud koguni 58,53% vastanutest, 34,15% andsid teada, et on neid koolis eesti keele tundides käsitlenud ja 7,32% vastasid järgnevalt: „Olen kuulnud sõpradelt, kes on eestlased, koolis õpetajatelt ja raamatutest lugenud. Spetsiaalselt õppinud ei ole,“ „Tean palju vene keeles, eesti keeles ei kasuta neid. Mõnikord juttudes ja õpikutes leian neid“ ; „Ei ole, aga olen kuulnud paar korda.“

Oma emakeeles oskasid vastajad nimetada palju võrdlusi. Esitan siinkohal väljendid, mis on autori poolt kontrollitud V. M. Ogoltsev «Словарь устойчивых сравнений» ja V.M Mokienko «Словарь сравнений русского языка» abil. Sulgudes olev number tähistab vastajate arvu: *упрям как осёл* (6); *гол как сокол* (5); *хитрый как лиса* (5); *здоровый как бык* (4); *голодный как волк* (3); *злой как собака* (2); *спит как убитый* (2); *плавать как рыба (в воде)*; *как с гуся вода*; *молчать как партизан (на допросе)*; *чёрный как ночь*; *свободен как ветер*; *нем как рыба*; *надоедлив как (осенняя) муха*; *глуп как пень*; *здоровый как медведь*; *спит как младенец*; *смотреть как на врага народа*; *глупый как бревно*; *молчит как рыба*; *слепой как крот*; *тупой как (сибирский) валенок*; *важный как индюк*.

Küsitluse esimese ülesande tulemusi kajastab tabel 5, kus sulgudes olev number tähistab vastanute arvu ja eeldatav õige vastus on alla joonitud:

Tabel 5. Esimese ülesande tulemused vene õppekeelega koolis (45 vastajat)

omadussõna	õige %	vastamata %	võrdlus
ere (13), erk (8), kuum (6), ilus (3), särav (3), sädelev (2), kiire (2), järsk, valge, salapärane, püsimatu		8,9	nagu tulesäde
<u>kerge</u> (29), pehme (7), lihtne (3), õrn (2), õhuke (2), väike, kohev	64,4		nagu udusulg
vali (12), uhke (6), kõlakas (4), põikpäine (3), varane (2), kõlav (2), häälekas (2), <u>tähtis</u> (1), ilus, rumal, lärmakas, erk, väike	2,2	17,8	nagu kukk

<u>lihtne</u> (25), huvitav (5), lõbus (5), kerge (3), põnev, mõttetu, tavaline, tore, muretu	55,5	4,4	nagu lapsemäng
ohtlik (20), kallid (2), vali (2), hullumeelne, must, nähtamatu, õudne, müstiline, agressiivne, <u>äge</u> , imelik, täpne	2,22	26,7	nagu mustlase püss
uhke (11), loll (4), paks (3), rumal (2), kangekaelne, täis puhkanud, kuri, <u>tähtis</u> , maitsev, nobe, väike, agressiivne, mõttetu, magus, isuäratav, suur, kartlik, vana	2,22	24,4	nagu kalkun
<u>väike</u> (17), libe (7), haisev (3), vaikne (2), pisike, limane, ilus, kiire, kinnine, mõttetu, pingul, ebameeldiv, peenike	37,8	15,5	nagu kilu
kuri (32), <u>vihane</u> (2), tark, tugev, agressiivne, haukuv, <u>tige</u> , julge, lärmakas	6,7	8,9	nagu lõukoer
<u>paks</u> (8), laisk (5), vastik (5), inetu (4), rõve (2), ülbe, roheline, hüppav, suur, kole, uhke, väike, jube, libe	17,8	26,7	nagu padakonn
<u>erinev</u> (16), <u>erinevad</u> (10), pikk (5), selge (4), valge, ere, raske, saladuslik, muutlik, erilised, arusaadav, täpne	57,8	4,4	nagu öö ja päev
<u>aeglane</u> (40), kollane (2), näljane, kahjutu	88,9	2,2	nagu tigu
<u>näljane</u> (14), kuri (7), ohtlik (6), hall (4), kiire (3), kaval (3), võimas, ilus, vastupidav, õnnetu, karvane	31,1	6,6	nagu hunt
<u>tüütu</u> (14), <u>laisk</u> (4), vastik (3), lärmakas (2), suur (2), loll, väike, süütu, järsk, haisev, kerge, õudne, must	40	26,7	nagu porikärbes
rumal (12), <u>kangekaelne</u> (7), loll (6), aeglane (3), isepäine (2), <u>jonnakas</u> (2), tark (2), hall (2), tugev, nüri, puhanud, mitte emotsionaalne, laisk	20	8,8	nagu eesel
kiire (22), väike (3), kartlik (3), värisev (2), <u>arg</u> (2), pime, armas, käbe, ilus, karvane	4,4	17,8	nagu jänes

Võrreldes eesti kooli tulemustega iseloomustab vene emakeelega õpilaste tulemusi vastuste rohkus. Pakutud on palju erinevaid variante, kust on näha ka emakeele mõju. Võrdluses *vihane, tige nagu lõukoer* on 32 õpilast vastanud omadussõnaga *kuri*. Venekeelne väljend *злая собака* või *злой как собака* on ilmselgelt vastusevariante mõjutanud. Võrdluses *kangekaelne, jonnakas nagu eesel* pakuti enam variante *rumal*, sest ka vene traditsioonis on eesel seostatav rumalusega, kuid venekeelnegi võrdlus on *упрямый как осёл, баран*. Ka siin seostatakse jäneest kiirusega, kuid siiski esinevad ka variandid *arg* ja *kartlik*, mis on sünonüümsed.

Teise ülesande tulemused on toodud tabelis 6, kus sulgused olev arv tähistab informantide arvu ning eeldatavale vastusele on joon alla tõmmatud:

Tabel 6. Küsitluse teise ülesande tulemused vene õppekeelega koolis (45 vastajat)

võrdlus	õige %	vastamata %	2 %	pakutud variandid
terve nagu	44,4	11,1	31,1	<u>härg</u> (10), sõnn (9), <u>purikas</u> (6), hobune (7), <u>karu</u> (2), <u>kala vees</u> (2), pühvel (2), täkk (2), metssiga (2), lõvi, nuga, leivapäts, tera, kukk, kurk, draakon, arst, lill, siberlane, põder, pull, lehm, sportlane, klass, tigu, püss
ilus nagu	6,7	15,5	24,4	lill (12), paabulind (7), luik (4), päike (3), täht (3), kass (3), naine (2), liblikas (2), modell (2), unenägu (2), oaõis (2), loodus (2), taevas, <u>printsess</u> , roos, merineitsi, <u>rosin solgiämbris</u> , pääsuke, mina, papagoi, venelane, hobune, <u>pilt</u> , uni
loll kui	17,7	13,3	28,9	eesel (20), <u>saabas</u> (5), puu (3), <u>lammas</u> (3), laps (3), purihammas (2), kork (2), känd (2), mina (2), kalkun (2), tuvi (2), pink, kivi, jänes, kana, tamm, hamster, kass, eestlane, joodik, kala, vares, telefon

kaval kui	80	6,6	40	<u>rebane</u> (33), vihmauss (7), <u>kapsauss</u> (3), hunt (4), kass (3), vares (2), juut (2), uss (2), tool, madu, ämblik, tuul, popitaja, õpetaja, jännes
paljas (vaene) nagu	33,3	17,7	11,1	<u>porgand</u> (10), kodutu (5), <u>puu</u> (3), <u>püksinööp</u> (2), prükkar (2), kass (2), kull (2), loom (2), leht (2), talumees, põõsas, juut, pistrik, hiir, vares, koer, siga, elevand, kala, assotsiaal, aafriklane, nudist, indiaanlane, pensionär, laps, Aafrika elanikud, loll, konn, madu
must (määrduvad) nagu	31,1	17,7		<u>siga</u> (11), öö (8), neeger (4), <u>põrsas</u> (3), pajapõhi (2), pori (2), metssiga (2), põrgu, afroameeriklane, väike laps, kaukaaslane, elevand, ehitaja, kodutu, kass, ekraan, kass pimedas
magab nagu		4,4	28,9	karu (30), kass (8), surnu (3), surmaund (2), tapetud (2), mahalöödud, tuletõrjuja, unekott, ingel, hamster, imik, siil, venelane, laps, surnud, sebra, laiskvorst, väike laps
täis (täheanduses purjus) nagu	44,4	13,3	11,1	<u>siga</u> (16), kingsepp (7), pakk (3), alkohoolik (3), madrus (2), pump (2), <u>tatikas</u> , <u>puuk</u> , pudel, <u>templielevand</u> , küttepuid, surnu, karu, hirv, plaat, soomlane, isa, õnnelik inimene, pott, uss, meremees, lehm, <u>tina</u>
kiire nagu	17,8	6,6	24,4	jännes (19), <u>välk</u> (5), gepard (4), <u>tuul</u> (3), leopard (3), hunt (3), puuma (2), hobune (2), lõvi (2), Usain Bolt (2), jaguar (2), metskits, auto, tiiger, rebane, aafriklane, koer, Ronaldo, panter, internet

märg kui	20	22,2	100	<u>kass</u> (7), kala (8), kana (4), hiir (3), vesi (3), <u>kassipoeg</u> (2), hani (2), leopard, siga, suslik, salvrätik, part, konn, delfiin, pilv, laud, türklane, tigu, kapsauss, vihmauss, kiisuke, vihm, koer
vaikib nagu	17,8	11,1	24,4	kala (17), partisan (12), <u>haud</u> (8), hiir (3), kilpkonn (2), haug, kassikene, loom, sein, meri, Tiibeti munk, liblikas, poiss, öö, öökull, känd, post, surnud, hamster
pikk kui		11,1	6,7	kaelkirjak (18), madu (5), puu (4), uss (4), tikk (2), öö (2), torn, mõtted, sipelgas, buss, elevandi nina (lont), tee, mänd, post, sakslane, Manhattan, Hiina müür, aasta, sardell
terane nagu		17,7	2,2	nuga (16), päike (4), pipar (3), sisalik (3), täht (2), lill (2), nurk (2), geenius, pilk, hambad, kotkas, tulesäde, küünal, brasiillane, oda, roos, mõök, sõna, kirves, lõvi, koer
inetu nagu	2,2	35,5		öökull (5), öö (3), kilpkonn (2), konn (2), uss (2), tigu (2), ämblik (2), lehm (2), kärnkonn, putukas, <u>ahv</u> , zombi, siga, Justin Bieber, joodik, Shrek, Kvazimodo, kuller, loll, mustlane, liaan, vares, part, metssiga, padakonn
väriseb nagu	15,5	15,5	11,1	jänes (12), <u>haavaleht</u> (7), leht (7), koer (3), puuleht (2), chihuahua (2), haab (2), kärbes, maavärin, külmkapp, kukk, želee, kutsikas, pesumasin, puu, mikser, külmetav inimene, juut, massaažitool, joodik, paber, hiir, kass

Suurem osa vastajatest pakkus kaks varianti, millest üks osutus enamasti õigeks. Paremini tunti järgmisi väljendeid: *terve nagu purikas, härg ja täis nagu tinavile, sitikas*.

Võrdluses *terve nagu purikas, härg* on 10 inimest pakkunud viimast varianti, lähtudes arvatavasti vene keeles esinevast võrdlusest *здоровый как бык*. Üks vastaja mõistis omadussõna kui tervikut ja pakkus nimisõna *leivapäts* (samuti *paljas nagu nudist*). Variandist *siberlane* võib oletada, et külm kliima mõjub tervisele karastavalt. Väljendis omadussõnaga *ilus* on ühel vastajal meeles olnud variant *rosin solgiämbris*, mida saab seostada eesti emakeelega õpilase variandiga *ilus nagu peldik puude varjus*. Tegemist on vastandusega, mis toob värvikalt esile kõnelejapoolse hinnangu. Väline sarnasus esineb väljendites *inetu nagu Justin Bieber, Shrek, Kvazimodo*. Võrdluses *vaikib nagu kala, partisan* on viimane variant pärit venekeelsest võrdlusest (*молчать как партизан на допросе*), milles viidatakse tabatud partisanide vaikimisele küsitlemise ajal.

Eristatavad on väljendid, mis on vastajate poolt kaasajastatud: *loll kui telefon; kaval kui õpetaja; paljas (vaene) nagu assotsiaal, aafriklane, pensionär, Aarika elanikud; täis (tähenduses: purjus) nagu isa; kiire nagu Usain Bolt, Ronaldo, internet; pikk kui Manhattan, Hiina müür; väriseb nagu chihuahua, mikser, massaažitool; märg kui salvrätik, täis (purjus) nagu soomlane*.

Võrdluse *vaikib nagu Tiibeti munk* taga võib olla mingi sündmus või asjaolu, kuid mis täpsemalt, ei ole töö autoril õnnestunud välja selgitada. Samuti jäävad mõistmatuks ka sellised väljendid nagu *ilus nagu venelane; loll kui eestlane, hamster; must, määndunud nagu kaukaaslane; magab nagu venelane*. Võimalik, et pakuti lihtsalt sõna, mis esimesena pähe tuli, sest leida seoseid omaduste ja nähtuste vahel on antud väljendites keeruline.

Kokkuvõttes võib öelda, et ka venekeelsetes võrdlustes on võrdlusvahend muutumas, kuid samamoodi nagu eesti võrdluste puhul kasutatakse ka kivinenud väljendeid.

3.4. Küsitluste kokkuvõte

Küsitluste analüüsist selgub, et nii eesti kui ka vene emakeelega noortele on võrdlused üldiselt tuttavad, sest enamus on neid kas õppinud või kellegi teise käest kuulnud. On ka neid, kes kasutavad võrdlusi oma keeles igapäevaselt.

2011. aasta ülesandes leidsid eesti keelt emakeelena kõnelevad õpilased sageli kaks õiget võrdlusvahendit ning neid, kes ei teadnud kumbagi oli vähe. Vene õpilaste poolt leiti harva kaks õiget võrdlusvahendit ja kahe vale vastusega võrdlusi oli palju: *loll kui saabas, lauajalg* (eestlastest 17 õpilasel 2 õiget, venelastest 6 õpilasel 2 õiget); *väriseb nagu haavaleht, tallesaba* (eestlastest 12 õpilasel 2 õiget, venelastest 1 õpilasel 2 õiget); *vaikib nagu haud, sukk* (eestlastest 16 õpilasel 2 õiget, venelastest 1 õpilasel 2 õiget). Mõlemas rühmas tunti kõige paremini võrdlust *kiire nagu välk, tuul*: nii eesti kui ka vene koolis leidsid 22 õpilast 2 õiget võrdlusvahendit. Samuti ei valmistanud raskusi mõlemale rühmale ka *magab nagu nott, kott* võrdlus. Eestlastest 16 õpilast teadsid mõlemat varianti, vene emakeelega oli neid 7. Vene kooli õpilaste seas olid kõige tuntumad võrdlused: *kiire nagu tuul, välk; magab nagu nott, kott; pikk kui õngeritv, kõrend; loll kui lauajalg, saabas; must (määratud) nagu nõgikikas, põrsas*.

Mõlema kooli õpilastele tekitas raskusi võrdlus omadussõnaga *märg*. Samas on tähelepanuväärne, et ka mõlemat õiget vastust teati nii eesti kui ka vene koolis ühes ja samas võrdluses kõige enam. Selleks oli võrdlus *kiire nagu...*

Käesoleva aasta uurimuse põhjal ei saa eesti kooli kontekstis aga kahe võrdlusvahendi tundmisest rääkida, sest kaht võrdlusvahendit suutsid pakkuda vaid üksikud. Vene kooli õpilased aga suutsid sageli sobivad võrdlusvahendid leida. Selle põhjuseid võib olla mitmeid: vastusevariandid olid varasemas harjutuses olemas st kui võrdlus oli võõras, siis välistamiseetodi abil võis õige vastuse siiski alles olevatest nimisõnadest üles leida. Tuntumad väljendid, mida osati vastusevariantide toel pakkuda, olid järgmised: *kiire nagu välk, tuul; loll kui lauajalg, saabas; vaikib nagu haud, sukk; magab nagu nott, kott; terve nagu härg, purikas*. Võrdlused omadussõnadega *loll, vaikib* ja *terve* tundis ka käesoleval aastal ära suurem osa vastajatest. Selle põhjal võime järeldada, et neid väljendeid vastajad ka kasutavad, sest samu võrdlusi pakutakse ka küsitluse kolmanda osa vastustes (vt Lisa 3).

Vene kooli õpilased toetusid ilmselgelt oma emakeelele. Otsides omadussõnale *terane* sobivat nimisõna, pakuti kõige enam nimisõna *nuga* ja seda 16 korral, sest vene keeles on olemas võrdlus *острый как нож*. Siin pole vastajad eristanud kaht sõna „terane“ ja „terav“. Selliseid näiteid esineb veel esimeses ülesandes, kus võrdlusele tuli leida sobiv omadussõna.

Nii eesti kui ka vene kooli õpilased oskasid kõige paremini esimeses ülesandes olevaid võrdlusi: *aeglane nagu tigu*, *kerge nagu udusulg* ja *erinev nagu öö ja päev*. Väljendid sõnadega *tulesäde* ja *mustlase püss* valmistasid raskusi mõlemale rühmale mis tähendab seda, et antud väljendid ei ole informantidele tuttavad.

Vaatamata sellele, et võrdlused ei ole tänapäeva noorte seas väga populaarsed võib kindalt esile tuua rida väljendeid, mida osatakse nimetada ja õiges kontekstis ka kasutada. Kahe uurimuse põhjal võib eesti keelt emakeelena õpilaste vastuste põhjal nimetada järgmisi: *terve nagu purikas*; *kaval nagu rebane*; *magab nagu nott*; *vaikib nagu haud*; *väriseb nagu haavaleht*; *loll nagu lauajalg*; *aeglane nagu tigu*.

Vene emakeelega õpilased nimetasid mõlemas küsitluses selliseid venekeelseid väljendeid nagu гол как сокол, хитрый как лиса, здоровый как бык, спит как убитый, слепой как крот, тупой как валенок.

4. Kokkuvõte

Käesoleva töö eesmärgiks oli anda ülevaade kõnekäändude hulka kuuluvatest võrdlustest. Võrdlused moodustavad kõnekäänu suurima alaliigi. Nende abil on võimalik muuta kõne huvitavamaks ja värvikamaks.

Kõnekäände on eesti keeles püüdnud esimesena liigitada Ingrid Sarv ja seda iseloomu ja funktsiooni järgi (rahvapärane võrdlus, kõnekäänd kitsamas mõttes, kordused ja sünonüümilised ning antonüümilised sõnapaarid, atribuutiivsed sõnapaarid, retooriline küsimus ja hüüatus, igandlikkude tõekspidamistega seotud kõnekäänud ja koomiline karakteristik).

Anneli Baran on kõnekäändude liigitamisel võtnud aluseks nende süntaktilis - stilistilise tasandi, mis on soome keele fraaside süstematiseerimisel toonud esile ka morfoloogilisi iseärasusi. Nii kuuluvad kõnekäändude ridadesse atribuudifraasid, parataksifraasid, verbifraasid, adverbifraasid ja nominatiivfraasid.

I. Sarv on eesti keele võrdluste liigitamisel eristanud kolm põhirühma: otsesed, kaudsed ja laiendatud võrdlused. K. Õim on seisukohal, et sõnaühenditega *muud kui, isegi mitte, peaaegu* jt liialdused moodustavad eraldi rühma ja võrdluste hulka ei kuulu.

Võrdluste süntaktilist struktuuri on uurijad analüüsinud mitmeti. Struktuuris eristatakse peamiselt kahte või kolme elementi. Neid nimetatakse samuti erinevalt.

K. Peebo on nagu ka K. Õim eraldanud võrdluste koosseisus *võrdlusaluse* (VA), *võrdlusvahendi* (VV) ja *võrdlusobjekti* (VO). Kõik elemendid peale võrdlusvahendi võivad ära jääda, sest ilma võrdlusvahendita võrdlus eksisteerida ei saa.

M. Kuusi peab võrdluste olulisemaks komponendiks komparatiivkonjunktsiooni (*komparatiivkonjunktio*) *kuin, niikuin*. I. Sarve struktuurikäsitus põhineb *võrreldava* ja *võrdlusaluse* eristamisel. K. Õim aga nimetab I. Sarvel olevat võrdlusalust võrdlusvahendiks.

Töö teises osas on vaatluse all võrdluste struktuur ja tähendus inglise ja vene keeles. Võrdlusi inglise keeles tähistab termin *simile*. Tähendust *nagu* ja *kui* kannavad sõnad *like* ja *as*: *like lightning* (nagu välk), *quick as a flash* (kiire nagu välk). R. Moon eristab järgmisi struktuuritüüpe: (*as*) + omadussõna + *as* + nimisõna ainsuses - (*as*) *soft as silk* (pehme nagu siid); *like* + nimisõna (ilma omadussõnata) - *eat like a bird* (sööb

nagu lind); (*as*) + määrsõna + *as* + nimisõna - *quiet as a mouse* (vaikne nagu hiir); omadussõna keskvõrre + *than* + nimisõna - *whiter than snow* (valgem kui lumi); (*about*) + *as* + omadussõna + *as* + tegusõnaline/nimisõnaline fraas - *about as useful as a chocolate parasol* (peaaegu sama kasulik kui šokolaadist päikesevari). Inglise keele võrdluste tähendus on analüüsitud läbi inimese füüsiliste omaduste kirjeldamise.

Vene keeles nimetatakse võrdlusi sõnaühendiga *устойчивые сравнения*. Nii Ogoltsev kui ka Šapiro on nende koosseisus eristanud kolm elementi: võrdlusobjekti (*предмет который подвергается сравнению, объект сравнения*), võrdlusvahendi (*предмет с которым осуществляется сравнение, образ сравнения*) ja võrdlusaluse (*основание сравнения, признак сходства*). Võrdlussidesõnad on vene keele võrdlustes *как, точно, будто, словно* jt. M.Šapiro eristab lihtsaid ja kombineeritud võrdlusi ning M.V. Ogoltsev kahe ja ühe elemendiga võrdlusi. Viimaste struktuuritüüpide rohkus on märkimisväärne (nt *nagu* + nimisõna nimetavas käändes- *как ~ словно ~ точно* + *имя существительное в именительном падеже*; *nagu* + substantiveerunud omadussõna - *как ~ словно ~ точно* + *субстантивированное прилагательное* jne).

Kolmas peatükk kirjeldab ja analüüsib autori poolt läbi viidud võrdluste tundmise küsitlusi. Esimene nendest oli tehtud bakalaureusetöö raames kolm aastat tagasi, teine käesoleva aasta märtsis kontrollimaks õpilaste võrdlusalaseid keeleteadmisi. Küsitlused sisaldasid võrdlusalaseid küsimusi ja ülesandeid. Vastajateks olid eesti ja vene õppekeelega koolide 11. ja 12.klassi õpilased.

Tulemused näitavad, et õpilased tunnevad võrdlusi suhteliselt hästi. On päris palju võrdlusi, mida kasutatakse igapäevaselt: *terve nagu purikas, kaval nagu rebane, magab nagu nott* jt. Koolis õpitakse võrdlusi minimaalselt ning üle poole vene keelt emakeelena kõnelejatest ei ole eesti keele võrdlusi koolis õppinud.

Vene emakeelega õpilased kasutavad oma emakeeles esinevaid võrdlusi suhteliselt palju, sest oskasid välja tuua suure hulga väljendeid: nt *гол как сокол, здоровый как бык, спит как убитый, слепой как крот, тупой как валенок*.

Võrdluste kasutamine noorte seas ei ole tänapäeval väga levinud, kuid paljude vastajate arvates muudavad nad keele rikkamaks, kirjanduslikumaks ja elavamaks.

5. Summary

Estonian language similes as known by Estonian- and Russian-speaking school pupils

The master's thesis examines similes that belong among phraseological units. The largest group here comprises similes with comparative conjunctions *kui* or *nagu*. The thesis consists of three chapters. The first chapter focuses on the options for classification of phraseological units and similes. Also under review are structural components of similes. The second chapter is dedicated to the structure and meaning of similes in the English and Russian languages. In the third chapter the author describes and analyses the results of surveys conducted by the author to determine knowledge of similes.

A simile is usually made up of three components: simile basis – the foundation of the comparison, simile resource – what is used for comparison, simile object – what is being compared. The simile resource is the most important component because without it no simile is possible. Most similes characterise people.

The second chapter discusses similes in the English and Russian languages where structures are typically diverse. In English the comparative conjunctions *kui* and *nagu* are equivalent to *like* and *as*. In Russian similes are called *устойчивые сравнения* and the corresponding comparative conjunctions are *как, точно, будто, словно*.

In the third chapter the author analyses the survey results. Pupils whose native language is Estonian or Russian participated in the surveys. They had to answer several questions and perform tasks containing similes.

The results indicate that usage of similes among young people is not popular nowadays, yet certain expressions are in use. Pupils whose native language is Russian do not know Estonian similes well but are familiar with some expressions.

6. Kirjandus

1. *Ali X = Али X, Хади* 2008. Характеристика человека в устойчивых стереотипных сравнениях в русском языке (по данным эксперимента). - Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика nr 1, lk 142-144.
2. *Baran, Anneli* 1999. Eesti keele fraseoloogia põhijoontest ja struktuurist. Tartu: Tartu Ülikool. Eesti ja võrdleva rahvaluule õppetool.
3. *EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat* 2009. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus; <http://www.eki.ee/dict/ekss/>
4. *Fadaee, Elaheh* 2011. Symbols, metaphors and similes in literature: A case study of "Animal Farm". - Journal of English and Literature nr 2 (2), lk 19-27; <http://www.academicjournals.org/ijel/PDF/Pdf2011/February/Fadaee.pdf>.
4. *Kulik, Aleksandra, Son Van Kim* 2011. Устойчивые сравнения русского языка в сопоставлении с корейскими.
5. *Kuusi, Matti* 1982. Suomen kansan vertauksia. Vaasa: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
6. *Mokijenko = Мокиенко, В.М* 2003. Словарь сравнений русского языка. Санкт-Петербург: издательство «Норинт.»
7. *Moon, Rosamund* 2008. Conventionalized *as*-similes in English. - International Journal of Corpus Linguistics nr 13 (1), lk 3-37.
8. *Morgan, B.Q* 2003. Simile and metaphor in american speech. - American Speech nr 1, lk 271- 274.
9. *Ogoltsev = Огольцев, В. М.* 1978. Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии. Ленинград: издательство Ленинградского университета.
10. *Ogoltsev = Огольцев, В. М* 2001. Словарь устойчивых сравнений русского языка (синонимно- антонимический). Москва: издательство «Русские словари.»
11. *Peebo, Kadri* 1989. Natuke regivärsivõrdlusi ja mõnda, mis seal sees. Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed. Uurimusi XII. Jakob Hurda 150. sünniaastapäevaks. Tallinn: Eesti Raamat, lk 119-136.
12. *Rammo, Sirje* 2013. Eesti keele sõnavara- ja semantikaharjutusi. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

13. *Saareste, Andrus*. Eesti keele mõisteline sõnaraamat; <http://www.eki.ee/dict/saareste/>.
14. *Samandujeva = Самандуева, А* 2011. Оценка физических особенностей человека в устойчивых сравнениях английского языка. Курсовая работа.
15. *Sarv, Ingrid* 1955. Kõnekäänud (kõnekäändude liigitus). Tartu: Tartu Riiklik Ülikool. Eesti kirjanduse ja rahvaluule kateeder.
16. *Sarv, Ingrid* 1960. Rahvapärane võrdlus kui kõnekäänu eriliik. Tartu: Tartu Riikliku Ülikooli toimetised 94.
17. *Veale, Tony* 2013. Humorous similes.- Humor nr 26 (1), lk 3-22.
18. *Õim, Katre* 1997. Eesti võrdluste struktuur. Tartu: Tartu ülikool. Eesti keele õppetool.
19. *Õim, Katre* 1999. Eesti võrdluste sees toimuvast sisu tasandil; <http://www.folklore.ee/ri/pubte/ee/NT/profo6/Oim.htm>
20. *Õim, Katre* 2000. Eesti võrdluste vormist ja sisust. - Keel ja Kirjandus nr 8 ja 9, lk 558-566 ja lk 646-653.
21. *Õim, Katre* 2003. Võrdluste struktuurist ja kujundisemantikast. Eesti kirjandusmuuseum: Folkloristika osakond, Eesti Kultuuriloo ja Folkloristika Keskus.

7. Kaudviited

1. *Laugaste, Eduard* 1955. Rahvaluulelisi aineid S.H. Vestringi eesti - saksa sõnaraamatu käsikirjas. Tartu: Tartu Riikliku Ülikooli Toimetused nr 38, lk 153.
2. *Norrick, N* 1986. Stock similes. - *Journal of Literary Semantics* nr 15(1), lk 39–52.
3. *Šapiro* = Шапиро М. 1958. Структура сравнений (на материале из романа М. Шолохова «Тихий дон»). Два аспекта о сравнениях. Кишенёв: Учёные записки. Выпуск V.

8. Materjali allikad ja lühendid

EKSS = Eesti keele seletav sõnaraamat. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2009.

FS = Fraseoloogiasõnaraamat. *Asta Õim*, Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2000.

MS=Eesti keele mõisteline sõnaraamat. *Andrus Saareste*;

<http://www.eki.ee/dict/saareste/>.

9. Lisad

Lisa 1. Inimest iseloomustavad võrdlused

- aeglane kui tigu (EKSS);
- andekas nagu vanakurat (EKSS);
- arg nagu jänes (EKSS), rotipoeg (EKSS)
arg kui jänes (EKSS), lambakari (EKSS);
- elav nagu tulesäde (FS, EKSS);
- erinevad nagu öö ja päev (EKSS, FS);
- haiseb kui tõhk (EKSS), sikk (EKSS);
- häbelik nagu peksa saanud peni (EKSS);
- hädas nagu mustlane mädas (EKSS), lits lapsega (FS)
hädas (kimbus) kui kits (koer) kirikus (MS, FS), mustlane mädas (EKSS)
lits lapsega (FS), mustlane mädas (mudas) (MS);
- ilus nagu ladvaõun (MS), pilt (EKSS), printsess (EKSS), roosinupp (EKSS),
gooti ingel (EKSS)
ilus kui rosin solgiämbris (MS);
- inetu nagu hernehirmutis (EKSS)
inetu kui ahv (EKSS), kakupoeg (EKSS);
- jonnakas nagu eesel (EKSS);
- julge nagu saatan (EKSS)
julge kui kurivaim (EKSS);
- kaduma nagu õhk (FS)
kaduma kui õhk (FS);
- kahvatu nagu surnu (EKSS), vahakuju (EKSS), koolnu (EKSS), vaha (EKSS)
kahvatu kui silguniisk (EKSS);
- kangekaelne nagu eesel (EKSS), härg (EKSS), jäär (EKSS), sikk (EKSS), oinas
(FS, EKSS), pukk (EKSS);

- kartma nagu katku (FS)
kartma kui katku (FS);
- kaval nagu parisnik (EKSS), vanakurat (EKSS), kapsauss (FS), rebane (FS)
kaval kui herneuss (MS), kolme valla hunt (MS), rebane (MS, FS, EKSS),
kapsauss (EKSS);
- kena nagu nukuke (EKSS);
- kerge nagu lind (EKSS, FS), udusulg (EKSS), varblane (EKSS)
kerge kui sulg (MS), udusulg (EKSS), lind (EKSS, FS), õhk (EKSS);
- kiire kui tuul (EKSS), välk (EKSS);
- kimpus nagu kits kirikus (FS), hunt aia nurkas (MS)
kimpus kui kits kirikus (FS);
- kindel nagu surm (FS), vanapagan kaevus pikse eest (MS)
kindel kui surm (FS);
- kõhn nagu kilu (FS), luuavars (EKSS), pilpake (EKSS), tapuritv (EKSS), redel
(FS)
kõhn kui kilu (FS), kärbis (EKSS), saelaud (EKSS), tapuroigas (EKSS), redel
(FS);
- kõveras nagu päikesekoer (EKSS), koerakirp (FS); kõver nagu ristirehe
vanapagan (FS), ristic vanapagan (FS)
kõveras kui koerakirp (FS); kõver kui ristirehe vanapagan (FS), ristic vanapagan
(FS);
- lai nagu padakonn (EKSS); labakäsi (EKSS), sõrm (EKSS);
- laisk nagu kapsauss (FS, EKSS), vorst (EKSS), pori (EKSS), porikärbes (EKSS,
FS), päevakoer (FS, EKSS), oinas (EKSS), lambasoolikas (FS)
laisk kui kapsauss (FS), lambasoolikas (FS), porikärbes (FS), päevakoer (FS);
- loll nagu loom (EKSS), oinas (FS, EKSS), köstri vasikas (FS), labakinnas (FS),
labidas (FS), lammas (FS), lauajalg (FS), pastel (FS), saabas (FS)
loll kui labakinnas (FS, EKSS), lammas (FS, EKSS), oinas (FS, EKSS), köstri
vasikas (FS), labidas (FS), lauajalg (FS), pastel (FS), saabas (FS);
- lihtne nagu lapsemäng (FS);

- magama nagu kott (FS), noot (FS), sukk (FS)
magama kui kott (FS), noot (FS), sukk (FS);
- must nagu korstnapühkija (EKSS), põrsas (EKSS), nõgikikas (FS), siga (FS)
vanakurat (EKSS *sõim.*)
must kui sibi (EKSS), tõrv (EKSS), nõgikikas (FS), siga (FS);
- määratseb nagu väike miljonär (EKSS)
määratseb kui tige pull (EKSS);
- märg nagu kass (FS), kassi (poeg) (MS, FS), räagu poeg (MS), rott (FS),
kalamees (EKSS), kalakott (FS), räabis (FS)
märg kui kalakott (FS), kass (FS), kassipoeg (FS), rott (FS), räabis (FS);
- nobe nagu nirk (EKSS), nugis (EKSS)
nobe kui nirk (EKSS);
- näljane nagu hunt (EKSS, FS)
näljane kui hunt (EKSS, FS);
- näost valge nagu kasetoht (FS), lubi (FS, EKSS)
näost valge kui kasetoht (FS), lubi (FS), lubjapintsel (FS);
- osav nagu puuma (EKSS);
- paks nagu lasu (EKSS), lasumik (EKSS), orikas (EKSS), tambits (EKSS),
padakonn (EKSS);
paks kui tünn (EKSS) tina (MS);
- paljas nagu porgand (EKSS, FS), püksinööp (EKSS, FS), piljardikuul (EKSS),
puu (FS)
paljas kui Paide rott (MS), porgand (FS, EKSS, MS), püksinööp (FS, EKSS),
kirikurott (EKSS), puu (FS);
- peenike nagu oavars (EKSS), piibuork (EKSS), piitsavars (EKSS), pilbas
(EKSS), tapuväät (EKSS)
peenike kui piibuork (EKSS), surmakutsar (EKSS);
- pikk nagu piitsavars (EKSS), piibuork (EKSS), tapuritv (EKSS), volask (EKSS)
pikk kui kedervars (MS), õngeritv (MS), kõrend (MS);
- rikas nagu Riia kikas (FS)

- rikas kui Riia kikas (MS);
- rumal nagu hani (EKSS, FS), vasikas (EKSS), köstri vasikas (FS)
rumal kui kolmepäevane vasikas (MS), köstri vasikas (MS, FS), oinas (lammas, hani) (FS, MS), Poola hani (MS), vene jumal (MS), hani (EKSS);
 - sallima nagu koer luuavart (FS)
sallima kui koer luuavart (FS);
 - suur nagu peldiku kaas (MS), hobune (FS)
suur kui hobune (EKSS, FS);
 - süütu nagu ingel (EKSS), sündinud laps (EKSS)
süütu kui sündinud laps (EKSS), tall (EKSS);
 - terane nagu naaskel (EKSS), nirk (EKSS), nõel (EKSS)
terane kui nõel (EKSS);
 - terve nagu kala vees (MS), purikas (EKSS, MS), härg (MS), puunott (EKSS)
terve kui karu (MS), pull (EKSS);
 - töötab nagu pöörane (EKSS), sõge (EKSS), veoloom (EKSS); nagu hobune tööd tegema (FS)
töötab kui hull (EKSS), moonakas (EKSS), hobune (EKSS); kui hobune tööd tegema (FS);
 - tige nagu pull (EKSS), lõukoer (FS), põrgukoer (EKSS), vanakuradi vanaema (EKSS), vapsik (EKSS)
tige kui lõukoer (FS), kurivaim (FS);
 - tugev nagu sõnn (EKSS), tala (EKSS), karu (EKSS)
tugev kui härg (EKSS), karu (EKSS), künnihärg (EKSS), pühvel (EKSS), tammetüvi (EKSS);
 - tumm nagu haud (EKSS), kala (EKSS, FS)
tumm kui kala (FS);
 - tähtis nagu kukk (FS, EKSS), konn mäta otsas (EKSS), kalkun (FS)
tähtis kui kukk (FS), kalkun (FS);
 - täis (täheenduses: purjus või palju joonud) nagu kaan (EKSS, FS), kätseamblik (FS), lass (FS), pinal (EKSS, FS), pomm (FS), puk (FS), puuk (FS), siga

vulg.(FS), sikk (EKSS, FS), sitikas (EKSS,FS), vaat (FS), torupill (FS), tint (EKSS, FS), tinavile (EKSS, FS), tina (EKSS, FS), tarakan *vulg.*(EKSS, FS), tatikas *vulg.* (EKSS, FS), tatt *vulg.*(FS), templielevant (FS)

täis (tähenduses purjus või palju joonud) kui kaan (EKSS, FS), kännuämblik (FS), lass (FS), pinal (FS), pomm (FS), pukk (FS), puuk (FS,MS), siga *vulg* (FS), sikk (EKSS, FS), sitikas (EKSS, FS, MS), vaat (FS), torupill (FS), tint (EKSS, FS, MS), tinavile (EKSS, FS), tina (EKSS, FS), tatt *vulg.* (FS), tatikas *vulg.*(FS, EKSS), tarakan *vulg.*(EKSS, FS), templielevant (FS), prits (MS);

- tõrges nagu eesel (EKSS), sikk (EKSS);
- tüütu nagu porikärbes (EKSS);
- upsakas nagu kukk (FS); kalkun (FS),
upsakas kui kukk (FS), kalkun (FS);
- vaene nagu kerjus (EKSS)
vaene kui kirikurott (MS, EKSS), rott (EKSS), täi (EKSS);
- valetab nagu juudas (FS)
valetab kui juudas (FS);
- vaikib nagu haud (EKSS), sfinks (EKSS), villast sukk (FS)
vaikima kui (villast) sukk (FS);
- vannub nagu tänavapoiss (EKSS), voorimees (EKSS)
vannub kui pagan (EKSS);
- vihane nagu lõukoer (FS, EKSS), härg (EKSS), seatapja (EKSS), piisonhärg (EKSS), sõjajumal (EKSS)
vihane kui lõukoer (FS, EKSS);
- viriseb nagu näljane seapõrsas (EKSS);
- väike nagu kilu (EKSS), seal silm (MS);
- väriseb nagu halltõves (EKSS), palavikuhoos (EKSS); värisema nagu haavaleht (FS), tallesaba (FS)
väriseb kui haavaleht (EKSS); värisema kui haavaleht (FS), tallesaba (FS);
- väsinud nagu vana ramp (EKSS), ramp (FS), ront (FS)
väsinud kui koer (EKSS), tööloomad (EKSS), ramp (FS), ront (FS);

- õel nagu saatan (EKSS);
- äge nagu mustlase püss (FS), Rakvere kohus (FS)
äge kui Rakvere kohus (FS);
- äkiline nagu mustlase püss (FS, EKSS), püssipauk (EKSS), püss (EKSS),
Rakvere kohus (MS, FS)
äkiline kui Rakvere kohus (EKSS, FS);

Lisa 2. Küsitluse näidisleht vene koolis

- Teie vanus ja haridus. Kui kaua Te olete eesti keelt õppinud?

- Mis on Teie emakeel?

- Kuidas Te hindate oma eesti keele oskust?

a) algaja b) keskmine c) hea d) väga hea

- Kas Te olete varem eesti keele võrdlusi õppinud? Kus?

- Millised võrdlused esinevad ka Teie emakeeles? Tooge näiteid!

Täna vastuste eest!

Lisa 4. 2011.aasta küsitluse näidisleht

Leidke rahvapäraseid võrdlusi. Iga omaduse juurde kuulub kaks nimisõna. Kasutage ära kõik harjutuse alguses olevad sõnad.

ahv, nott, härg, nirk, saabas, tuul, sitikas, põrsas, tallesaba, kirikurott, hernehirmutis, rebane, naaskel, lauajalg, õngeritv, kott, välk, ladvaõun, sukk, räabis, haud, kapsauss, tinavile, roosinupp, kõrend, nõgikikas, purikas, püksinööp, haavaleht, kassipoeg

- terve nagu
- ilus nagu
- loll kui
- kaval kui
- paljas (vaene) nagu
- must (määrduvad) nagu
- magab nagu
- täis (tähenduses: purjus) nagu
- kiire nagu
- märg kui
- vaikib nagu
- pikk kui
- terane nagu
- inetu kui
- väriseb nagu

Lisa 5. Käesoleva aasta küsitluse esimene ülesande näidisleht

Kirjutage võrdlusesse sobiv omadussõna

- nagu tulesäde
- nagu udusulg
- nagu kukk
- nagu lapsemäng
- nagu mustlase püss
- nagu kalkun
- nagu kilu
- nagu lõukoer
- nagu padakonn
- nagu öö ja päev
- nagu tigu
- nagu hunt
- nagu porikärbes
- nagu eesel
- nagu jänes

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina

(autori nimi)

(sünnikuupäev:

_____)

annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

_____,

(lõputöö pealkiri)

mille

juhendaja

on

(juhendaja nimi)

reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus/Tallinnas/Narvas/Pärnus/Viljandis, _____ (kuupäev)